

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет харчових технологій та управління якістю продукції АПК

УДК 006.015.8:614(477.53)

ПОГОДЖЕНО

**Декан факультету
харчових технологій та управління
якістю продукції АПК
_____ Баль-Прилипко Л.В.
«__» _____ 2024 р.**

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

**Завідувач кафедри
стандартизації та сертифікації
сільськогосподарської продукції
_____ Толоч Г.А.
«__» _____ 2024 р.**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**на тему: «Розроблення елементів системи безпеки та гігієни праці в
умовах ТОВ «Пирятинський делікатес» Полтавської обл.»**

**Спеціальність: 175 «Інформаційно-вимірювальні технології»
Освітня програма – «Якість, стандартизація та сертифікація»
Орієнтація освітньої програма – Освітньо-професійна програма**

**Гарант освітньої програми
к.т.н., доцент**

_____

Слива Ю.В.

Керівник магістерської роботи

д.т.н., професор

_____

Хомічак Л.М.

Виконав

_____

Рогачов В.І.

КИЇВ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет харчових технологій та управління якістю продукції АПК

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач кафедри
стандартизації та сертифікації
сільськогосподарської продукції,
к.т.н., доцент
_____ **Толок Г.А.**
«__» _____ 2024 р.

З А В Д А Н Н Я
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ
Рогачову Володимирі Ігоровичу

Спеціальність: 175 «Інформаційно-вимірювальні технології»

Освітня програма – «Якість, стандартизація та сертифікація»

Програма підготовки – Освітньо-професійна

Тема магістерської роботи: Розроблення елементів системи безпеки та гігієни праці в умовах ТОВ «Пирятинський делікатес» Полтавської обл.»

затверджена наказом ректора НУБіП України № 53 «С» від 17.01.2024 року.

Термін подання завершеної роботи на кафедру 1 листопада 2024 р.

Вихідні дані до магістерської роботи: 1) Положення про підготовку магістрів у НУБіП України; 2) Положення про підготовку і захист магістерської роботи 3) Міжнародні та національні стандарти; 3) Словникові та довідникові джерела; 4) Навчальна та наукова література; 5) Методичні вказівки про підготовку магістерської роботи; 6) Фахові періодичні видання; 7) Матеріали державної статистики; 8) Електронні ресурси.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Вимоги нормативних документів щодо безпеки та гігієни праці.
2. Характеристика підприємства, діючі вимоги до охорони праці
3. Аналіз виробничих ризиків та розроблення заходів управління ними.
4. Розроблення пропозицій щодо покращення діяльності.

Дата видачі завдання «26» лютого 2024 р.

Керівник магістерської роботи _____

Хомічак Л.М.

Завдання прийняв до виконання _____

Рогачов В.І.

Зміст

Вступ	4
Перелік скорочень	5
РОЗДІЛ 1. Огляд літератури	6
1.1. Історичні передумови розроблення стандарту стосовно професійної безпеки та гігієни праці	8
1.2. Структура стандарту професійної безпеки та гігієни праці OHSAS 18000.	14
1.3. Вимоги стандарту професійної безпеки та гігієни праці OHSAS 18000	21
1.4. Інші нормативні документи чинні в Україні з питань охорони праці	29
1.5. Висновки з огляду літератури.....	32
РОЗДІЛ 2 Аналіз підходів оцінювання діяльності підприємства.....	35
2.1. Обґрунтування доцільності досліджень.....	36
2.2. Характеристика підприємства	37
2.3. Аналіз діючого стану забезпечення професійної безпеки та гігієни праці на ТОВ «Пирятинський делікатес»	38
2.4. Висновки до другого розділу	52
РОЗДІЛ 3. Розроблення заходів для покращення діяльності	54
3.1. Визначення ризиків БГП на ТОВ «Пирятинський делікатес»	56
3.2. Оцінювання ризиків та розроблення заходів управління	65
3.3. Впровадження вимог стандарту OHSAS 18000 та нормативно-правових актів з питань охорони праці на ТОВ «Пирятинський делікатес»	69
3.4. Економічна ефективність	73
Висновки	77
Список використаної літератури	78

ВСТУП

Необхідним інструментом для відповіді на сучасні виклики інтеграції України з ЄС та підвищення результативності дій суб'єктів господарювання щодо запобігання травматизму є система управління гігієною та безпекою праці. Як нормативного документа для її впровадження найчастіше використовується стандарт BS OHSAS 18001: 2007 «Системи менеджменту професійної безпеки та здоров'я» (далі - OHSAS 18001) або нормативно-правові акти, розроблені на його основі: ДСТУ OHSAS 18001: 2010 «Системи менеджменту гігієни і безпеки праці та Рекомендації з побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці, розроблені у 2008 році.

Проблеми ефективного функціонування системи управління охороною праці є центральними для багатьох підприємств. У спеціалізованих журналах, на семінарах для підприємців вирішальне значення надається питанню забезпечення майбутнього й оновленню підприємств за рахунок внутрішніх систем управління [1]. Міжнародні стандарти ISO 9000 з управління якістю продукції обумовили необхідність інтеграції охорони праці в єдину систему управління виробництвом.

У ринкових умовах метою кожного економічного об'єкта є втриматися на ринку й одержати прибуток. Досягнення цих умов стане можливим, якщо втрати підприємства будуть нижчими від заробленого прибутку. За розрахунками Німецької ради підприємців наслідки нещасних випадків коштують у 10 разів дорожче, ніж вартість заходів щодо їх запобігання. В Україні, враховуючи мізерні витрати на заходи з охорони праці, ця різниця ще більша. Фахівці організації праці (МОП) підраховали, що економічні витрати, пов'язані з нещасними випадками на виробництві, складають більше 1 % світового валового внутрішнього продукту. На ці кошти, орієнтовно, можна забезпечити харчування протягом року близько 75 млн. людей.

Із вищезазначеного стає зрозумілим, що охорона праці відіграє важливу роль як соціальний чинник, оскільки, якими б вагомими не були

трудові здобутки, вони не можуть компенсувати людині втраченого здоров'я, а тим більше життя – те й інше дається лише один раз. Необхідно пам'ятати, що внаслідок нещасних випадків та аварій гинуть на виробництві не просто робітники та службовці, на підготовку яких держава витратила значні кошти, але перш за все люди – годувальники сімей, батьки та матері дітей.

Окрім соціального, охорона праці має, безперечно важливе економічне значення – це й висока продуктивність праці, зниження витрат на оплату лікарняних, компенсацій за важкі та шкідливі умови праці тощо. Незадовільний ще стан охорони праці важким тягарем лягає на економіку держави. Так в Україні щорічно майже 17 тис. чоловік стають інвалідами, чисельність пенсіонерів внаслідок трудового каліцтва перевищила 150 тис. чоловік, щорічна загальна сума виплат на фінансування пільгових пенсій та пенсій з трудового каліцтва, відшкодування заподіяної шкоди потерпілим на виробництві та інших виплат, пов'язаних із незадовільними умовами праці, перевищує 1 млрд. гривень.

Питання охорони праці та здоров'я наших громадян у процесі їх трудової та будь-якої іншої діяльності повинні стати пріоритетними та увійти до розряду питань найвищого державного рівня, оскільки люди, їх життя та здоров'я є найбільшим багатством будь – якої держави.

Метою дослідження є можливість застосування вимог стандарту OHSAS 18001 для удосконалення системи забезпечення професійної безпеки та гігієни праці на досліджуваному підприємстві.

Об'єктом дослідження є професійна безпека на ТОВ «Пирятинський делікатес».

Предметом дослідження – забезпечення професійної безпеки та гігієни праці на згідно вимог стандарту ДСТУ-П OHSAS 18001:2011 «Система управління безпекою та гігієною праці. Вимоги».

Методологічну основу роботи складають наукові праці вітчизняних учених з проблем охорони праці, методологічні і методичні розробки з питань безпеки та гігієни праці, законодавчі та нормативні акти.

У першому розділі даної магістерської роботи за допомогою методу аналізу та синтезу вивчені та проаналізовані роботи вітчизняних вчених щодо охорони, безпеки та гігієни праці, а також дослідження чинне законодавство України в сфері охорони праці.

В другому розділі висвітлено організаційно-економічну характеристику досліджуваного підприємства, стан охорони праці.

В третьому розділі запропоновано напрями вдосконалення безпеки та гігієни праці та показано економічний ефект від впровадження даних заходів.

Ключові слова: професійні ризики, охорона праці, безпека та гігієна праці, OHSAS 18000.

Перелік скорочень

1. БіГП – безпека і гігієна праці.
2. ПБЗ – професійна безпека і здоров'я
3. BSI – Британський інститут стандартів.
4. ISO – Міжнародна організація по стандартизації.
5. СМЯ – системи менеджменту якості.
6. КЗпП – кодекс законів про працю.

1. Огляд літератури

1.1 Історичні передумови розроблення стандарту стосовно професійної безпеки та гігієни праці

Причиною розробки серії стандартів OHSAS 18000 (Occupational Health and Safety Assessment Series) послужила вимога Міжнародного консорціуму організацій по стандартизації інститутів промислової безпеки, індустріальних союзів і органів по сертифікації виробити єдині вимоги до систем управління охороною праці і гармонізації даних вимог з міжнародними і національними стандартами, на підставі яких можна було б створювати, оцінювати і сертифікувати «системи управління професійною безпекою і здоров'ям» (OHSAS).

Згоди між національними органами по стандартизації і незалежними органами по сертифікації (DNV, SGS, BVQI, BSI і ін.) з питання розробки стандарту охорони праці і безпеки у вигляді Національного стандарту Великобританії, або у вигляді Європейської Нормалі, або у вигляді Міжнародного Стандарт не було досягнуто. Це привело до появи декількох варіантів «Систем управління професійної безпеки і здоров'я» у вигляді керівництва, вимог, стандартів, рекомендацій, специфікацій.

Одним з кращих варіантів виявився британський стандарт, опублікований в травні 1996 року - BS 8800:1996 «Керівництво до систем управління професійної безпекою і здоров'ям» (даний стандарт послужив основою опублікованого пізніше за стандарт OHSAS 18000) створений Британським інститутом стандартів (BSI).

Його основна перевага - схожість з ISO 14001, що полегшує розуміння і спрощує загальний підхід до менеджменту, заснованого на ризику, а також дозволяє створювати інтегровані системи управління (Безпека & здоров'я, якість охорона навколишнього середовища).

У квітні 1999 року, BSI (спільно з національними організаціями по стандартизації, органами по сертифікації, а також експертами в області

охорони професійної безпеки і здоров'я) опублікував стандарт OHSAS 18001 «Occupational Health and Safety Management Systems - Specifications» (Проте даний стандарт не є офіційним Британським стандартом). В процесі розробки OHSAS 18001 враховувалися керівництво, вимоги, стандарти, рекомендації специфікації створені Британським інститутом стандартів (BSI) і незалежними органами по сертифікації [26].

OHSAS 18001 затверджує себе як «стандарт міжнародної сертифікації» завдяки тому, що у ISO відсутній подібний стандарт по системах менеджменту професійної безпеки і здоров'я. У 1996 і 2000 роках робилися спроби запропонувати ISO (Міжнародній організації по стандартизації) стандарт OHSAS 18001 як міжнародний, але обидва рази ця пропозиція не була підтримано більшістю голосів членів ISO.

Багато національних органів по стандартизації розглядають OHSAS 18001 як потенційний національний стандарт, і деякі вже зробили рішучі кроки в цьому напрямі. Наприклад, в Ізраїлі стандарт IS 4481 є аналогом OHSAS 18001, Вікторіанська Урядова схема безпеці праці MAP в Австралії має широкий спектр збігів з OHSAS 18001, RVA (Національний орган по акредитації Нідерландів) і Корейський національний орган по акредитації - Korean Accreditation Board,- 29.04.2002 року офіційно прийняв K-OHSMS систему акредитації) акредитували OHSMS scheme (OH&S/OHSMS BS 8800 - OHSAS 18001, ILO - OSH) - Occupational Health and Safety Management Scheme/System.

OHSMS - це система сертифікації/реєстрації, яка поєднує в собі вимоги OHSAS 18001, ILO - OSH (International Labour Organization (Міжнародна Організація Праці - Guidelines on occupational Safety and Health Management Systems (ILO/OSH 2001)) і вимоги національних стандартів.

У лютому 2000 року був офіційно опублікований стандарт OHSAS 18002:2000 «Occupational Health and Safety management systems-Guidelines for the implementation of OHSAS 18001» - «Керівництво по виконанню OHSAS 18001» [25].

Все ще немає планів за стандартом сертифікації ISO для OHSAS. Багато розуміють, що OHSAS повинна бути у сфері діяльності Міжнародної Організації Праці, яка працює по «Технічному керівництву ILO/OSH 2001», яка посилається і має багато загального з вимогами OHSAS 18001, OHSAS 18002. Тому OHSAS 18001 є і залишається на якийсь час кращою і широко визнаною міжнародною моделлю для управління OH&S.

Серія стандартів OHSAS 18000 встановлює вимоги для систем менеджменту техніки безпеки і гігієни праці (OH&S), забезпечуючи можливість організації управляти ризиками своєї системи (OH&S) і покращувати ефективність її функціонування. Вона не встановлює спеціальних критеріїв функціонування OH&S і не дає детальних вимог по побудові системи менеджменту [21].

Справжня специфікація OHSAS може застосовуватися будь-якою організацією, що прагне:

- розробити систему менеджменту OHSAS, щоб виключити або звести до мінімуму ризик для співробітників і інших зацікавлених сторін, які можуть виявитися схильними до ризику OH&S у зв'язку з своєю діяльністю;
- ввести у себе систему менеджменту OHSAS, підтримувати її і безперервно покращувати;
- переконатися в своїй відповідності встановленій політиці OHSAS;
- продемонструвати свою відповідність іншим;
- сертифікувати чи зареєструвати свою систему менеджменту OHSAS зовнішніми організаціями;
- виконати самооцінку і декларувати свою відповідність справжньої специфікації OHSAS [4].

Всі вимоги справжньої серії стандартів OHSAS 18000 призначені для включення їх в будь-яку систему менеджменту OHSAS. Об'єм їх застосування буде залежати від таких чинників, як політика організації в області OHSAS, характер її діяльності і ризик і складність виконуваних нею операцій.

Серія стандартів OHSAS 18000 має відношення до техніки безпеки і гігієні праці, а не до безпеки продукції і послуг.

Системи менеджменту техніки безпеки і гігієна праці, побудована на основі OHSAS 18000, гармонійно доповнюють системи менеджменту якості (СМК) засновані на вимогах ISO 9000 у версії 2000 року, системи екологічного менеджменту (СЕМ), засновані на вимогах ISO 14000 і інтегруються в загальну систему управління підприємством.

Більше того, існує прямий взаємозв'язок між стандартами серій OHSAS 18000 і ISO 14000, що дозволяє створювати на їх базі єдину систему безпечного виробництва [24].

Аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду розробки і функціонування подібних систем, дозволяє привести наступні чинники, підтверджуючі необхідність їх створення:

Забезпечення стійкого розвитку компанії, в умовах ринкової економіки, вимагає контролю і управління основними виробничими ризиками компанії (зниження обумовлених ними втрат). У сучасних умовах втрати від аварій і інцидентів, витрати на штрафи і виплати за наднормове забруднення навколишнього середовища порівнянні з прибутком компанії і об'ємами фінансування інвестиційних програм.

У відповідності з вимогами міжнародних фінансових інститутів, наявність і відповідність системи управління промисловою і екологічною безпекою компанії міжнародним стандартам ISO 14001 і OHSAS 18001 є необхідними умовами, які контролюються в процесі здійснення спеціальних аудиторських перевірок, передуючих:

- предоставленню інвестицій міжнародними фінансовими інститутами;
- отриманню кредитів на міжнародному фінансовому ринку;
- визначенню початкових котирувань акцій компанії, при їх вільному розміщенні на провідних фондових біржах світу [27].

Найбільш ефективним способом управління промисловою безпекою, охороною праці, навколишнього середовища, як показує досвід провідних

вітчизняних компаній, є створення єдиної системи управління, яка є складовою частиною загальної системи її менеджменту. Ділення на промислову і екологічну безпеку багато в чому є умовним.

Політика системи безпеки небезпечного виробництва - це документ що містить:

- аналіз готовності організації до експлуатації небезпечного виробничого об'єкту відповідно до вимог безпеки;
- оцінку ризику аварій і їх наслідків;
- аналіз достатності заходів, прийнятих для їх попередження;
- аналіз готовності організації до локалізації і ліквідації наслідків аварії;
- аналіз заходів, направлених на зниження масштабу наслідків аварії [28].

Стандарти OHSAS 18000 є "добровільними". Вони не замінюють законодавчих вимог, а забезпечують систему визначення того, яким образом організація здійснює заходи щодо техніки безпеки і гігієни праці і як виконуються вимоги законодавства.

Організація може використовувати стандарти OHSAS 18000 для внутрішніх потреб. Передбачається, що створення такої системи дає організації ефективний інструмент, за допомогою якого вона може управляти всією сукупністю своїх небезпек для персонал і приводити свою діяльність у відповідність з різноманітними вимогами. Стандарти можуть використовуватися і для зовнішніх потреб - щоб продемонструвати клієнтам і громадськості відповідність системи техніки безпеки і гігієни праці сучасним вимогам. Нарешті організація може отримати формальну сертифікацію від третьої (незалежною) сторони. Як можна припускати по досвіду стандартів ISO 9000, саме прагнення отримати формальну реєстрацію, мабуть, буде рушійною силою впровадження систем техніки безпеки і гігієни праці, відповідних стандарту.

Серед інших причин, по яких підприємству може знадобитися сертифікація або впровадження систем по техніці безпеки і гігієні праці, можна назвати такі, як:

- поліпшення образу фірми в області виконання вимог по безпеці і гігієні праці (в т.ч. законодавства по безпеці і гігієні праці);
- економія ресурсів, зокрема що направляються на заходи техніці безпеці і гігієні праці, за рахунок ефективнішого управління ними;
- зменшення штрафних санкцій;
- зниження виробничого травматизму;
- збільшення оцінної вартості основних фондів підприємства;
- бажання завоювати нові ринки;
- поліпшення системи управління підприємством;
- інтерес в залученні висококваліфікованої робочої сили.

Очікується, що стандартний процес реєстрації займатиме від 12 до 18 місяців, приблизно стільки ж часу, скільки займає впровадження на підприємстві.

Покупці продукції, акціонери, так само як і інвестори, є особами зацікавленими в отриманні об'єктивної інформації про здатність системи працювати на збільшення прибули і реалізацію інших поставлених завдань. Саме з цієї причини в західних країнах з'явилися стандарти серій ISO 9000, ISO 14000, OHSAS 18000, які покликані стати інструментом побудови систем управління.

Сьогодні в індустріально розвинених країнах підприємства працюють з застосуванням мінімум трьох систем управління: якістю (ISO 9000), що оточує середовищем (ISO 14000), охороною здоров'я і безпекою персоналу (OHSAS 18000), що дає їм гарантії виходу на міжнародний ринок, визнання (після проходження відповідної сертифікації) і продаж продукції за максимально високою ціною.

Однією з найважливіших умов розробки і впровадження на підприємствах систем менеджменту техніки безпеки і гігієни праці є

формування свідомості в управлінському середовищі всіх рівнів: від вищого керівництва до нижчої ланки управління. Підготовка управлінського персоналу підприємств по системах менеджменту техніки безпеки і гігієни праці орієнтована на формування знань і умінь по виробленню політики безпечного виробництва, розробці документованої системи управління підприємством і оцінці небезпеки виробничих процесів для персоналу[22].

1.2. Структура стандарту професійної безпеки та гігієни праці OHSAS 18000

ДСТУ-П OHSAS 18001:2006 «Система управління безпекою та гігієною праці. Вимоги» має ідентичний ступінь відповідності міжнародному стандарту OHSAS 18001:1999, і набув чинності від 1 липня 2007 року (OHSAS 18001:1999, IDT).

Вимоги цього стандарту може застосовувати будь-яка організація, яка намагається:

а) створити систему управління БіГП, щоб усунути чи знизити ризик для працівників за наймом та інших зацікавлених осіб, які можуть піддаватись ризикам професійної небезпеки, пов'язаним з їхньою діяльністю;

б) впровадити, підтримувати в робочому стані та постійно вдосконалювати систему управління БіГП;

с) впевнитися в ступені її відповідності з встановленою політикою БіГП;

д) продемонструвати таке співвідношення іншим;

е) здійснити сертифікацію/реєстрацію системи управління БіГП зовнішньою організацією;

ф) надати особисті визначення та декларацію відповідності цієї системи управління БіГП вимогам цього стандарту [4].

Стандарти OHSAS **18000** розроблені на базі стандартів Великої Британії і тісно пов'язані зі стандартами ISO **9000** та ISO **14000**, що спрощує розроблення інтегрованих систем управління якістю, навколишнім середовищем та безпекою праці [19].

Згідно зі стандартом **OHSAS 18001**, елементами системи управління професійною безпекою і здоров'ям (ПБЗ) є:

- політика у сфері ПБЗ;
- планування ПБЗ;
- впровадження і управління;
- перевірки і коригувальні дії;
- аналіз вищим керівництвом.

Розглянемо кожний з цих елементів.

Політика у сфері ПБЗ. В організації має бути чітко сформульована політика у сфері ПБЗ, яка санкціонована вищим керівництвом, яка формулює загальні цілі безпеки і здоров'я та зобов'язання щодо поліпшення ПБЗ.

Політика має:

- відповідати характеру і масштабам ризиків у сфері ПБЗ в організації;
- включати зобов'язання про постійне вдосконалення;
- відповідати, чинному законодавству, а також іншим вимогам, погодженим зі споживачами;
- бути задокументована, впроваджена і постійно підтримувана в робочому стані;
- бути доведена до відома всього персоналу, щоб кожний працівник знав свої обов'язки у сфері ПБЗ;
- бути доступною для заінтересованих осіб;
- періодично підлягати аналізу з метою актуалізації.

Планування ПБЗ передбачає:

1) *планування для ідентифікації небезпеки, оцінювання ризику і управління ним.* Організацією мають бути встановлені і підтримувані в робочому стані процедури для ідентифікації існуючих небезпек, оцінювання ризиків і впровадження необхідних заходів управління, які охоплюють:

- традиційні та нетрадиційні види діяльності;
- діяльність всього персоналу, який має доступ до робочого місця, (в т. ч. і відвідувачів);

- обладнання на робочому місці, яке використовується як для роботи організації, так і іншими особами.

Методологія організації з ідентифікації небезпеки і оцінювання ризику має:

- бути визначена стосовно сфери використання, характеру і вибору певного часу так, щоб профілактичним заходам надавався пріоритет над реактивними (після того, як подія сталася);

- забезпечувати класифікацію ризиків та ідентифікацію тих, які мають бути усунуті або керовані;

- бути узгодженою з оперативними напрацюваннями і зіставленою з можливостями заходів щодо управління ризиком;

- забезпечувати доступ до визначення вимог до обладнання, ідентифікації потреби в навчанні персоналу або розроблення заходів оперативного контролю;

- передбачати відслідковування виконання необхідних заходів для забезпечення ефективності і своєчасності їх впровадження;

2) *законодавчі та інші вимоги*. Мають бути встановлені і підтримувані в робочому стані процедури ідентифікації й доступу до законодавчих та інших вимог у сфері ПБЗ, які в організації є обов'язковими. Ці вимоги мають постійно актуалізуватися, доводитися до відома персоналу, а там, де це необхідно — повідомлятися заінтересованим сторонам;

3) *цілі*. Організація має встановити та підтримувати в робочому стані документовані цілі у сфері ПБЗ для кожної структурної одиниці і на всіх її рівнях.

Встановлюючи і переглядаючи свої цілі, організація має враховувати свої та інші вимоги, небезпеки і промислові ризики, технологічні можливості і фінансові вимоги, зобов'язання в діловій сфері та вимоги зацікавлених сторін. Цілі мають відповідати заявам про політику у сфері ПБЗ, в т. ч. зобов'язання постійного удосконалення;

4) *програма управління ПБЗ*. Організація має розробити і підтримувати в робочому стані програму управління ПБЗ для досягнення поставлених нею цілей. Документованими мають бути такі пункти:

- зобов'язання і повноваження для досягнення цілей на кожному відповідному рівні організації;

- засоби і шкала часу, за рахунок яких планується досягти цілей.

Впровадження і управління передбачають:

1) *структуру і відповідальність*. Ролі, обов'язки і повноваження персоналу, який керує, виконує і перевіряє різні види діяльності, що впливають на ризики у сфері ПБЗ і пов'язані з діяльністю організації, обладнанням і робочими процесами, мають бути визначені, документовані і доведені до відома персоналу.

Найбільшу відповідальність за ПБЗ несе вище керівництво, яке має призначати свого члена з особливою відповідальністю за забезпечення правильного впровадження системи управління ПБЗ і виконання її вимог в усіх підрозділах і сферах діяльності в межах організації.

Керівництво має надати людські, інтелектуальні, технологічні і фінансові ресурси, необхідні для впровадження, управління, удосконалення і підтримання в робочому стані системи управління ПБЗ;

2) *навчання, поінформованість і компетентність*. Персонал має бути компетентним для вирішення задач, які можуть вплинути на безпеку і здоров'я на робочому місці. Компетентність варто визначати на основі відповідної освіти, підготовки і виробничого досвіду.

Організація має розробити і підтримувати в робочому стані заходи, які забезпечують поінформованість працівників усіх рівнів і посад про:

- важливість дотримання політики і процедур у сфері ПБЗ та вимог до системи управління;

- наслідки їхньої трудової діяльності (дійсні та потенціальні) щодо безпеки і здоров'я та переваги поліпшення роботи кожного працівника;

- їхню роль і обов'язки в досягненні відповідності політиці і процедурам

у сфері ПБЗ, а також вимогам до системи управління ПБЗ, в т. ч. і аварійну готовність та відповідні дії;

- потенційні наслідки у випадку відхилень від установлених операційних процедур;

3) *консультації та обмін інформацією.* Організація повинна мати процедури, які забезпечують доведення до відома персоналу інформацію щодо ПБЗ і процедури отримання інформації від персоналу та заінтересованих сторін.

Участь персоналу й організацію консультацій необхідно документувати і сповіщати про це заінтересовані служби. Персонал має бути:

- залучений до процесу розроблення і аналізу політики та процедур управління ризиками;

- поінформований про зміни, які впливають на безпеку та здоров'я на робочому місці;

- поінформовані про те, хто є їхнім представником з питань безпеки та спеціально призначеним представником вищого керівництва;

4) *документація.* В організації має бути розроблена і підтримувана в робочому стані в паперовому чи електронному варіанті документація, яка:

- описує основні елементи системи управління і їх взаємодію;

- спрямовує до суміжної документації;

5) *управління документацією і даними.* В організації мають бути розроблені і підтримувані в робочому стані процедури управління всіма документами і даними для того, щоб:

- їх можна було знайти;

- вони підлягали періодичному аналізу з метою внесення відповідних змін і їх адекватність підтверджувалась уповноваженою особою;

- чинні версії відповідних документів і даних були доступні на всіх робочих місцях, де виконуються операції, суттєві для ефективного функціонування системи управління ПБЗ;

- застарілі документи і дані своєчасно вилучались, щоб виключити їх

помилкове використання;

- архівні документи і дані, залишені на зберігання для юридичних чи інформаційних цілей, належним чином ідентифікувались;

б) *управління операціями*. Організація має ідентифікувати ті операції й види діяльності, які пов'язані з ризиками і де потрібно використовувати заходи з управління. Необхідно планувати ці види діяльності і підтримувати їх у робочому стані для того, щоб вони проводились в нових умовах шляхом:

- розроблення і підтримання в робочому стані документованих процедур, які охоплюють ситуації, де їх відсутність могла б привести до відхилень від політики, цілей і завдань ПБЗ;

- обумовлення у процедурах операційних критеріїв;

- розроблення і підтримання в робочому стані процедур щодо ризиків, майна, обладнання, послуг, які використовуються організацією та доведення до уваги постачальників відповідних процедур і вимог;

- розроблення і підтримання в робочому стані процедур для проектування робочого місця, технологічного процесу, установок, механізмів і організації роботи з урахуванням їх пристосування до можливостей людини, щоб усунути або скоротити ризики;

7) *аварійна готовність і відповідна реакція*. Організація має розробити і підтримувати в робочому стані планові процедури для ідентифікації можливості і відповідної реакції на інциденти, нещасні випадки, аварійні ситуації, а також для попередження і скорочення можливих захворювань і травм, які можуть бути з цим пов'язані. Вона має перевіряти свою аварійну готовність і плани відповідного реагування та дій, особливо після нещасних випадків або непередбачених ситуацій[19].

Перевірки і коригувальні дії:

1) *проведення вимірювань і моніторинг*. Організація має розробити і підтримувати в робочому стані процедури вимірювань і моніторингу системи. Ці процедури мають забезпечити:

- якісні і кількісні вимірювання відповідно до потреби організації;
- перевірку рівня досягнення організацією цілей у сфері ПБЗ;
- попереджувальні вимірювання, які дозволяють відслідковувати відповідність програмі, операційним критеріям, вимогам законодавства тощо;
- подальші вимірювання для моніторингу нещасних випадків;
- реєстрацію даних і результатів моніторингу та вимірювань, достатніх для подальшого аналізу, попереджувальних і коригувальних дій;

2) *запобігання інцидентам, нещасним випадкам, невідповідностям, попереджувальна і коригувальна діяльність.* Організація має розробити і підтримувати в робочому стані процедури, які встановлюють відповідальність і повноваження для:

- обробки і дослідження нещасних випадків, інцидентів та невідповідностей;
- вжиття дій щодо усунення наслідків, що виникли внаслідок інцидентів, нещасних випадків або невідповідностей;
- ініціювання і виконання попереджувальних і коригувальних дій;
- підтвердження ефективності прийнятих попереджувальних і коригувальних дій.

Ці процедури вимагають, щоб усі попереджувальні і коригувальні дії перед їх проведенням аналізувались на предмет оцінювання ризиків;

3) *реєстрація даних і управління записами.* Організація має розробити і підтримувати в робочому стані процедури ідентифікації, ведення і зберігання записів щодо управління ПБЗ, так само, як і результатів аудитів, аналізів та оглядів. Записи мають бути розбірливими, легко розпізнаватися і прослідковуватися. Вони мають зберігатися в доступному місці, бути захищеними від пошкодження та мати задокументований термін зберігання;

4) *проведення аудиту.* Організація має розробити і підтримувати в робочому стані програму аудиту і процедури періодичних перевірок системи управління, які необхідно проводити для того, щоб:

- визначили, наскільки система управління ПБЗ відповідає запланованій схемі управління чи, належним чином вона впроваджена, підтримується та чи вона ефективна з позицій вимог політики і визначених цілей;

- здійснити аналіз результатів попередніх аудитів;

- інформація за результатами аудиту подавалась вищому керівництву.

Аналіз вищим керівництвом. Вище керівництво організації має періодично проводити аналіз системи управління ПБЗ для того, щоб забезпечити її постійну придатність, адекватність і ефективність. За результатами аналізу й аудиту мають бути прийняті коригувальні дії, спрямовані на удосконалення системи [19].

1.3. Вимоги стандарту професійної безпеки та гігієни праці OHSAS 18000

Згідно ДСТУ-П OHSAS 18001:2010 «Система управління безпекою та гігієною праці. Вимоги» в організації має існувати політика безпеки та гігієни праці, санкціонована вищим керівництвом організації, і чітко сформульовані загальні цілі безпеки та гігієни праці, а також зобов'язання щодо поліпшення в галузі безпеки та гігієни праці.

Відповідно до OHSAS 18001 організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані процедури щодо визначання існуючих небезпек, оцінення ризиків та впровадження потрібних заходів управління. Це має охоплювати

- стандартні та специфічні види діяльності;

- діяльність усього персоналу, який має доступ до робочого місця (включаючи субконтракторів та відвідувачів);

- обладнання на робочому місці, яке використовують для роботи як цієї організації, так і інших.

Організація повинна забезпечувати можливість використання результатів проведеної оцінки та результатів заходів з управління ризиками у разі

встановлення цілей у галузі безпеки та гігієни праці. Цю інформацію треба документувати та актуалізувати [4].

Методологія організації з визначення небезпеки та оцінювання ризику має:

- бути визначена щодо сфери використання, характеру та вибору визначеного часу так, щоб профілактичним заходам було надано пріоритет над протидійними;
- забезпечити класифікацію ризиків та ідентифікацію тих, які треба ліквідувати, чи керувати заходами;
- відповідати операційному досвіду та можливостям використовуваних засобів контролю ризику;
- забезпечувати вихідними даними для прийняття швидких рішень, визначення вимог, виявлення потреби у навчанні персоналу та/чи розробці заходів оперативного контролю;
- забезпечити моніторинг потрібних заходів щодо гарантії ефективності та своєчасного їх виконання.

Організація повинна встановити та підтримувати в робочому стані процедуру визначання та доступу до законодавчих чи інших застосованих до організації вимог в галузі безпеки та гігієни праці.

Організація повинна постійно актуалізувати цю інформацію, доводити її (щодо юридичних чи інших вимог) до відома персоналу та зацікавлених осіб.

Організація повинна встановити та підтримувати в робочому стані задокументовані цілі в галузі безпеки та гігієни праці для будь-якої функції та на кожному рівні в межах організації.

Встановлюючи та переглядаючи свої цілі, організація повинна враховувати свої легальні та інші вимоги, небезпечність та промислові ризики, технічні можливості, фінансові, робо процеси, обов'язки в діловій сфері та думку зацікавлених осіб. Цілі мають відповідати вимога політики в галузі промислової безпеки та гігієни праці, включаючи зобов'язання постійного поліпшення.

Організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані програму(и) системи управління БіГП для досягнення встановлених організацією цілей. Такі пункти потрібно документувати:

а) зазначені обставини та повноваження для досягнення цілей на кожному відповідному рівні організації;

б) засоби та шкалу часу, ціль якої полягає в тому, щоб бути досягненими.

Програма(и) управління БіГП потрібно регулярно аналізувати через запланований інтервал часу. Там де треба, в програму(и) управління в галузі професійної безпеки та гігієни праці потрібно вносити поправки, відповідно до змін в сферах діяльності організації, продукції, послугах чи експлуатаційних умовах [4].

В ДСТУ OHSAS 18001 вказано, що ролі, обов'язки та повноваження персоналу, який керує, виконує та перевіряє різні види діяльності, що впливають на ризики в галузі управління БіГП, пов'язані з діяльністю організації, обладнанням та робочими процесами, треба визначати, документувати та доводити до відома робітників, щоб сприяти управлінню в галузі безпеки та гігієни праці.

Кінцеву відповідальність за безпеку та гігієну праці покладено на керівництво. Організація повинна визначити члена керівництва (наприклад у великій організації, правлінні, раді чи члена виконавчого комітету) з відповідальністю за забезпечення правильного впровадження системи управління безпеки та гігієни праці, а також для виконання вимог.

Керівництво повинно забезпечувати ресурси, потрібні для впровадження, управління, вдосконалення та підтримки в робочому стані системи управління безпеки та гігієни праці. Під ресурсами мають на увазі людські, інтелектуальні, технологічні та фінансові ресурси.

Щоб призначити представника вищого керівництва, треба визначити роль, обов'язки та повноваження для:

а) забезпечення розроблення та впровадження вимог до системи управління безпекою та гігієною праці та підтримання її в робочому стані відповідно до вимог

цього стандарту;

б) забезпечення того, щоб доповіді про функціонування системи управління безпекою та гігієною праці надавали вищому керівництву для аналізу та були основою для подальшого вдосконалення системи.

Все це разом з відповідальністю керівництва має демонструвати дії щодо постійного покращування показників БіГП.

Згідно ДСТУ OHSAS 18001 персонал повинен бути компетентним для виконання завдань, які можуть впливати на БіГП на робочому місці. Компетентність треба визначати на основі відповідної освіти, підготовки та/ чи виробничого досвіду [4].

Організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані процедури, які забезпечують обізнаність працівників кожного відповідного рівня та посади про

—важливість дотримування політики та процедур у сфері БіГП, а також вимог до системи управління БіГП;

—наслідки їх трудової діяльності (дійсні та потенційні), безпеку та гігієну праці та переваги поліпшення роботи кожного працівника;

—їх ролі та обов'язки в досягненні відповідності політики процедур у сфері БіГП, а також вимоги до системи управління БіГП, включаючи аварійну готовність та відповідні дії;

—потенційні наслідки в разі відхилення від встановлених робочих процесів.

Процедури навчання персоналу мають враховувати різні рівні:

—відповідальність, здатність і обізнаність;

—ризик.

Відповідно до ДСТУ OHSAS 18001 організація повинна мати процедури, які забезпечують доведення до відома персоналу інформації щодо безпеки та гігієни праці, а також процедури отримування інформації від персоналу та зацікавлених сторін.

Участь працівників та організацію консультацій треба задокументувати та повідомляти про це зацікавленим службам. Працівники повинні бути:

— залучені до процесу розроблення та аналізування політики та процедур для управління ризиками;

— проконсультовані, якщо відбуваються зміни, які впливають на безпечність робочого місця та гігієни праці;

— обізнані з документацією безпечності та гігієни праці;

— проінформовані про те, хто є їх представником з питань БіГП, та хто є спеціально призначеним представником вищого керівництва.

Організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані на паперовому чи магнітному носіях інформацію, яка:

а) описує основні елементи системи управління та їх взаємодію;

б) забезпечує напрямок суміжної документації.

Важливо, щоб цю документацію було зведено до мінімуму для ефективності та продуктивності [4].

Організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані процедури перевірки всіх потрібних документів та даних, згідно з вимогами цього стандарту, щоб:

а) їх можна було знайти;

б) вони підлягали періодичному аналізу, за потреби — виправленням; їх відповідність підтверджувала уповноважена особа;

с) поточні версії відповідних документів та даних були доступні в усіх місцях, де виконують операції, які існують для ефективного функціонування системи БіГП;

д) застарілі документи та дані швидко вилучали з усіх пунктів видань та використання, для унеможливлення їх непередбаченого використання;

е) архівні документи та дані, залишені на зберігання для юридичних чи інформативних цілей, певним чином ідентифіковано.

Організація повинна ідентифікувати операції та види діяльності, пов'язані з ідентифікуванням ризиків, де потрібно застосовувати контрольні заходи. Організація повинна планувати ці види діяльності, включаючи підтримання в робочому стані, щоб їх проводили у встановлених умовах

a) розробленням та підтриманням у робочому стані задокументованих процедур, які охоплюють ситуації, коли їх відсутність могла б призвести до відхилення від політики та цілей БіГП;

b) обговоренням процедур робочих критеріїв;

c) розробленням та підтриманням у робочому стані процедур, які стосуються ідентифікованих ризиків щодо майна, обладнання, послуг, які закупає та/чи використовує організація, доведення до відома постачальників та дистриб'юторів відповідних процедур та вимог;

d) розробленням та підтриманням у робочому стані процедур для проектування робочого місця, технологічного процесу, пристроїв, механізмів, робочих процесів та організації роботи, включаючи їх пристосування до людських можливостей, для того, щоб усунути чи скоротити ризики БіГП від їх джерела.

Організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані плани та процедури для ідентифікування можливості та відповідної реакції на інциденти, нещасні випадки, аварійні ситуації, а також для запобігання та скорочення кількості можливих захворювань чи травм, які можуть бути з цим пов'язані.

Організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані плани та процедури для ідентифікування можливості та відповідної реакції на інциденти, нещасні випадки, аварійні ситуації, а також для запобігання та скорочення кількості можливих захворювань чи травм, які можуть бути з цим пов'язані.

Організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані процедури щодо моніторингу та змін функціонування системи на постійній основі. Ці процедури мають передбачати:

— як якісні, так і кількісні вимірювання відповідно до потреб організації;

— моніторинг в галузі діяльності організації безпеки та гігієни праці;

—попереджувальні зміни ефективності, які дають змогу відслідковувати відповідність програми операційним критеріям та вимогам законодавства;

—наступні зміни для моніторингу нещасних випадків, захворювань, інцидентів та інших по казників, які не відповідають вимогам системи БіГП;

—реєстрацію даних, результатів моніторингу та вимірювання, достатню для наступного аналізу коригувальних та запобіжних дій.

Якщо для моніторингу та вимірювання потрібно обладнання, організація повинна створити та підтримувати в робочому стані процедури для калібрування та технічного обслуговування цього обладнання. Записи щодо калібрування та обслуговування потрібно зберігати [4].

Організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані процедури, які встановлюють відповідальність та повноваження для

a) оброблення та дослідження

—нещасних випадків;

—інцидентів;

—невідповідностей;

b) того, щоб намагатися скоротити наслідки, які виникають від інцидентів, нещасних випадків чи невідповідностей;

c) ініціювання та виконання коригувальних та запобіжних дій;

d) підтвердження ефективності вжитих коригувальних та запобіжних дій.

Ці процедури потребують, щоб всі викладені коригувальні та запобіжні дії перед їх впровадженням було проаналізовано з точки зору процесу оцінювання ризиків.

Будь-яка коригувальна чи запобіжна дія щодо усунення причин, реальних чи потенційних невідповідностей має враховувати значимість проблем та відповідати ризикам, які виникають.

Організація повинна впровадити та реєструвати будь-які зміни в задокументованих процедурах, які є результатом коригувальних та запобіжних дій.

Організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані процедури ідентифікування, підтримування та зберігання записів щодо БіГП, так само і результатів аудитів та оглядів (аналізу).

Записи щодо БіГП мають бути розбірливими, такими, які можна упізнати та прослідкувати. Записи треба зберігати та підтримувати в легкодоступному місці; потрібно захищати їх від пошкодження, зносу чи втрати. Треба встановлювати та документувати термін зберігання.

Внесення та зберігання записів має демонструвати відповідність вимогам БіГП.

Організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані програму та процедуру періодичної перевірки системи управління, щоб:

а) визначити, наскільки система управління безпекою та гігієною праці:

1) відповідає запланованій схемі управління БіГП, включаючи відповідність вимогам цього стандарту;

2) належним чином впроваджена та підтримується;

3) фективна в задоволенні вимог політики та зазначених цілей;

б) аналізувати результати попередніх аудитів;

с) інформація про результати аудиту надавалася керівництву.

Програма аудиту, включаючи будь-який графік, має базуватися на результатах оцінки ризику в процесі роботи організації та результатах попереднього аудиту. Процедури аудиту мають включати сферу застосування, частоту, методологію та компетентність, а також відповідальність персоналу, вимоги до аудиту та форму звіту про результати.

Там, де можливо, аудит повинні проводити фахівці, незалежні від тих, хто безпосередньо відповідає за цю роботу.

Вище керівництво організації повинно у встановлені проміжки часу аналізувати системи управління БіГП, щоб забезпечити її постійну придатність, адекватність та ефективність. Треба переконатися, що зібрано всю потрібну

інформацію, яка дає змогу провести аналіз належним чином. Цей аналіз треба документально оформлювати.

Аналіз з боку керівництва потрібно спрямовувати на можливі зміни в політиці, цілях та інших елементах системи управління БіГП, враховуючи результати проведеного аудиту системи, з урахуванням змін обставин та обставин постійного вдосконалювання [4].

1.4. Інші нормативні документи чинні в Україні з питань охорони праці

У країнах світу, залежно від економічного розвитку та політичного стану, існують закони та нормативні документи, які повністю або частково захищають людину від небезпечних та шкідливих умов праці, забезпечують охорону її здоров'я. Соціально і законодавчо захищена людина зацікавлена в своїй праці, цінує свою роботу, яка дає їй змогу пристойно існувати, утримувати сім'ю, годувати і виховувати своїх дітей. Умови праці та економічні фактори (оплата праці, економічне стимулювання, законодавча захищеність) безпосередньо впливають на продуктивність і якість праці. Отже, можна констатувати, що охорона праці є категорія економічна [16].

Законодавство про охорону праці складається з Конституції України, КЗпП, законів України "Про охорону праці", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності", інших законів України та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів. Слід врахувати: якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону праці, то застосовуються норми міжнародного договору [10].

Закон "Про охорону праці" складається з преамбули та 8 розділів. Підкреслимо деякі важливі моменти, занотовані в законі.

Так, в розділі I "Загальні положення" ст. 4 мовиться, що основними принципами державної політики в галузі охорони праці є пріоритет життя та здоров'я людини перед будь-якими результатами виробничої діяльності, соціальний захист людини, відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю, та ін.

У розділі II "Гарантії прав громадян на охорону праці" передбачено інформувати працівника про умови праці; компенсувати за шкідливі умови праці; зафіксовано право працівника відмовитись від виконання робіт при загрозливому стані для його здоров'я та життя; забезпечувати соціальне страхування від нещасних випадків і профзахворювань (оплата з фонду соціального страхування); відшкодовувати власником шкоду, заподіяну працівникові на виробництві. В законі передбачено відшкодування моральної шкоди. У законі є статті про охорону праці жінок, неповнолітніх, інвалідів.

В розділі III "Організація охорони праці на виробництві" говориться про обов'язкове створення органів управління охороною праці на підприємстві для виконання керівництва, нагляду і навчання із питань охорони праці. В ст. 20 йдеться тіро обов'язкове навчання і інструктаж з охорони праці. Перевірка знань повинна здійснюватись 1 раз на рік для працівників небезпечних професій, 1 раз на 3 роки для всіх посадових осіб за переліком, встановленим Державним комітетом по нагляду за охороною праці. В ст. 21 мовиться про фінансування охорони праці, про створення фондів охорони праці. В розділі III передбачено (ст.26) створювати на підприємствах комісії з питань охорони праці - рішення комісії носять рекомендаційний характер. Ст.27 передбачає інформацію про стан охорони праці, яка повинна доводитись до всіх працівників підприємства, а також обов'язковий звіт перед статистичними органами держави.

Розділ IV - "Стимулювання охорони праці". Економічне стимулювання охорони праці здійснюється згідно з колективним договором та законодавством. Відшкодування збитків від порушень охорони праці - державі і громадянам - згідно з діючим законодавством.

Штрафні санкції та розмір штрафу (максимальний), що може стягуватись з організацій,- 2% місячного фонду заробітної плати підприємства. Штраф стягується за кожний нещасний випадок і профзахворювання, а за приховування нещасного випадку - штраф 10-кратний.

Розділ V - "Державні міжгалузеві та галузеві нормативні акти про охорону праці" - переглядаються у разі потреби, але не рідше 1 разу на 10 років.

Розділ VI - "Державне управління охороною праці перелічує органи державного управління охороною праці: Кабінет Міністрів, Державний Комітет по нагляду за охороною праці України, міністерства та держкомітети, а також місцева держадміністрація, місцеві ради народних депутатів - та визначає їх компетенцію.

Розділ VII - "Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці", що здійснюють Державний комітет по нагляду за охороною праці; Державний комітет України з ядерної та радіаційної безпеки; Органи державного пожежного нагляду управління пожежної охорони МВС України; Органи та заклади санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України.

Вищий нагляд здійснює Генеральний прокурор та підпорядковані йому прокурори. Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснюють трудові колективи - через уповноважених; профспілки - через вибраних представників.

Розділ VIII - "Відповідальність працівників за порушення законодавства про охорону праці" Передбачається дисциплінарна, адміністративна, матеріальна, кримінальна відповідальність згідно із законодавством [1].

Одним із головних документів, який забезпечує чітке виконання службових обов'язків працівниками, є "Кодекс законів про працю України" (далі - Кодекс).

Кодекс трактує вимоги до трудової діяльності громадян в Україні і регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню

продуктивності праці і поліпшенню її якості. Кодекс спрямований на охорону трудових прав працюючих [9].

Згідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» усі працівники підлягають обов'язковому соціальному страхуванню від нещасних випадків і професійних захворювань власником або уповноваженим ним органом. Страхування здійснюється в порядку і на умовах, що визначаються законодавством і колективним договором (угодою, трудовим договором) [24].

Працівники, а у відповідних випадках і члени їх сімей, забезпечуються в порядку державного соціального страхування:

- допомогою у разі тимчасової непрацездатності, допомогою по вагітності, родах і догляду за дитиною до досягнення нею трьох років;
- допомогою з нагоди народження дитини, допомогою на поховання;
- пенсіями по старості, інвалідності, у разі втрати годувальника, пенсіями за вислугу років для деяких категорій працівників.

Кошти державного соціального страхування можуть витрачатися на санітарно-курортне лікування працівників, на обслуговування профілакторіями, на дієтичне харчування.

По тимчасовій непрацездатності сума виплати може дорівнювати повному заробітку [2].

1.5. Заключення по огляду літератури

Причиною розробки серії стандартів OHSAS 18000 (Occupational Health and Safety Assessment Series) послужила вимога Міжнародного консорціуму організацій по стандартизації інститутів промислової безпеки, індустріальних союзів і органів по сертифікації виробити єдині вимоги до

систем управління охороною праці і гармонізації даних вимог з міжнародними і національними стандартами, на підставі яких можна було б створювати, оцінювати і сертифікувати «системи управління професійної безпекою і здоров'ям» (OHSAS) [26].

ДСТУ-П OHSAS 18001:2006 «Система управління безпекою та гігієною праці. Вимоги» має ідентичний ступінь відповідності міжнародному стандарту OHSAS 18001:2006, і набув чинності у 2010 році (OHSAS 18001:2006, IDT).

Вимоги цього стандарту може застосовувати будь-яка організація, яка намагається:

- створити систему управління БіГП, щоб усунути чи знизити ризик для працівників за наймом та інших зацікавлених осіб, які можуть піддаватись ризикам професійної небезпеки, пов'язаним з їхньою діяльністю;

- впровадити, підтримувати в робочому стані та постійно вдосконалювати систему управління БіГП;

- впевнитися в ступені її відповідності з встановленою політикою БіГП;

- продемонструвати таке співвідношення іншим;

- здійснити сертифікацію/реєстрацію системи управління БіГП зовнішньою організацією чи надати особисті визначення та декларацію відповідності цієї системи управління БіГП вимогам цього стандарту

Згідно зі стандартом **OHSAS 18001**, елементами системи управління професійною безпекою і здоров'ям (ПБЗ) є:

- політика у сфері ПБЗ;

- планування ПБЗ;

- впровадження і управління;

- перевірки і коригувальні дії;

- аналіз вищим керівництвом.

Згідно ДСТУ-П OHSAS 18001:2010 «Система управління безпекою та гігієною праці. Вимоги» в організації має існувати політика безпеки та гігієни

праці, санкціонована вищим керівництвом організації, і чітко сформульовані загальні цілі безпеки та гігієни праці, а також зобов'язання щодо поліпшення в галузі безпеки та гігієни праці [4].

Відповідно до OHSAS 18001 організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані процедури щодо визначання існуючих небезпек, оцінення ризиків та впровадження потрібних заходів управління. Це має охоплювати:

- стандартні та специфічні види діяльності;
- діяльність усього персоналу, який має доступ до робочого місця (включаючи субконтракторів та відвідувачів);
- обладнання на робочому місці, яке використовують для роботи як цієї організації, так і інших [4].

Законодавство про охорону праці складається з Конституції України, КЗпП, законів України "Про охорону праці", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності", інших законів України та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів. Слід врахувати: якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону праці, то застосовуються норми міжнародного договору [9].

РОЗДІЛ 2. Аналіз підходів до оцінювання діяльності підприємства

2.1. Обґрунтування доцільності дослідження

Технологічний процес і все більш зростаюча конкуренція впливають на охорону, безпеку праці, організацію, на виробничі процеси. В принципі, першорядне значення в даному випадку має законодавство, але дуже важливими є і інтегровані системи менеджменту в галузі охорони праці, щоб максимально управляти змінами в умовах праці і попереджати можливі ризики і небезпеки. Тому організації та підприємства повинні реагувати на можливі зміни в області безпеки і охорони праці, розробляти ефективні заходи у вигляді динамічних систем менеджменту. Дуже сьогодні питання виробничої безпеки стають дуже важливими, такими ж, як питання охорони навколишнього середовища. Адже травми і хвороби - це не є неминучі супутники виробничих процесів, а недолік засобів - не виправдання неуваги до охорони праці співробітників. Позитивний вплив інтегрованих систем менеджменту з охорони, безпеки праці на рівні підприємства як в області зниження ризиків, небезпек, так і підвищення продуктивності сьогодні визнано багатьма роботодавцями і навіть на рівні урядів. Внаслідок цього більшість організацій зацікавлене у впровадженні ефективної системи менеджменту фірми.

Побудова інтегрованої системи менеджменту, має будуватися на принципах, встановлених в міжнародних стандартах менеджменту (ISO 9001: 2015, ISO 14001: 2015 та OHSAS 18001:2007). При цьому в якості базових повинні прийматися принципи менеджменту якості, в першу чергу, такі як процесний підхід, системний підхід, лідерство керівника, залучення працівників і постійне поліпшення. Реалізація саме цих принципів дозволяє найкращим чином забезпечити інтегрування положень стандартів на окремі системи в єдиний комплекс.

Інтегровані системи менеджменту промислової безпеки та охорони праці створюють основу, на якій згодом здійснюються заходи з охорони

здоров'я працівників виробництва, забезпечується ефективність праці та інтеграція їх у діяльність організації. Всі інтегровані системи менеджменту в галузі охорони праці повинні базуватися на стандартах, максимально точно визначають можливості постійного поліпшення роботи, спрямованої на охорону праці та турботу про здоров'я, виконання вимог чинного законодавства.

Сертифікація інтегрованої системи менеджменту на відповідність вимогам OHSAS 18001 надасть можливість максимально точно визначити ступінь виробничих небезпек, ідентифікувати можливі ризики, щоб мати можливість керувати ними більш ефективно. В результаті впровадження інтегрованої системи менеджменту зводяться до мінімуму ймовірності виникнення аварійних ситуацій, виробничі ризики також зменшуються, забезпечується належний рівень в області захисту здоров'я, охорони праці колективу, дотримання норм безпеки.

2.2. Характеристика підприємства

ТОВ «Пирятинський делікатес» у 2010 році ввело в експлуатацію завод з виробництва заморожених напівфабрикатів ТМ SmaCom. Багатомільйонний проект втілює в собі ідею забезпечити виробництво продуктів найвищої якості.

Виробничі потужності Компанії знаходяться в самому серці України - мальовничому куточку Пирятинського району. Наявність якісної сировини, первозданна екологія Полтавщини та вигідне географічне розташування дозволяють гідно конкурувати на ринку напівфабрикатів.

- Виробництво високоякісного продукту швидкого приготування.
- Лідерство на ринку напівфабрикатів.
- Динаміка розвитку та розширення виробництва.
- Широкий асортимент продукції.
- Стабільність в партнерських відносинах.

- Розвиток співпраці.

За порівняно невеликий період роботи в цій сфері підприємство зарекомендувало себе як надійного партнера та успішного національного виробника високоякісних екологічно чистих заморожених продуктів.

З 2011 року продукція ТОВ «Пирятинський делікатес» представлена в провідних торгових мережах України.

ТОВ «Пирятинський делікатес» є суспільно орієнтованою компанією, яка не допускає поставок на ринок неякісної продукції. Проведена сертифікація по ISO 9001:2009, ISO 22000:2005 та ISO 14001:2000 гарантує нашим споживачам відповідність якості послуг і продукції міжнародним стандартам.

Суворе дотримання всіх правил, норм і стандартів дозволяють говорити про досконалість продукції, відомої під торговими марками SmaCom і EkoSmaC, а також широкою асортиментною лінійкою продуктів у ваговій категорії.

ТОВ «Пирятинський делікатес» представляє колектив професіоналів, здатних взяти на себе вирішення проблем з будь-яких питань у виборі нашої продукції, її просування, доставки. Наші маркетингові технології та інформаційні бази даних дають дистриб'юторам і споживачам повну картину по ринку продукції і дозволяють партнерам впевнено дивитися на перспективи свого бізнесу.

2.3. Аналіз діючого стану забезпечення безпеки та гігієни праці

Згідно з Законом України "Про охорону праці" служба охорони праці створюється роботодавцем для організації виконання правових, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, соціально-економічних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням і аваріям в процесі праці [1].

Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо керівнику

підприємства.

Функції служби охорони праці може виконувати в порядку сумісництва особа, що має відповідну підготовку.

Навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівника служби охорони праці проводиться в установленому порядку під час прийняття на роботу та періодично один раз на три роки.

Спеціаліст служби охорони праці за своєю посадою і заробітною платою прирівнюється до керівників і спеціалістів основних виробничо-технічних служб.

Працівник служби охорони праці у своїй діяльності керується законодавством України про, нормативно-правовими актами з охорони праці, колективним договором та актами з охорони праці, що діють в межах приватного підприємства [17].

Ліквідація служби охорони праці допускається тільки в разі ліквідації підприємства чи припинення використання найманої праці.

До основних завдань служби охорони праці належать:

- опрацювання ефективної системи управління охороною праці на підприємстві та сприяння удосконаленню діяльності в цьому напрямку кожного працівника. Забезпечення фахової підтримки рішень роботодавця з цих питань;

- організація проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози життю або здоров'ю працівників;

- вивчення та сприяння впровадженню у виробництво досягнень науки і техніки, прогресивних технологій, сучасних засобів колективного і індивідуального захисту працівників;

- контроль за дотриманням працівниками вимог законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці, розділу "Охорона праці" колективного договору та актів з охорони праці, що діють у межах підприємства;

- інформування та надання роз'яснень працівникам підприємства з питань охорони праці.

Функції служби охорони праці полягають в наступному:

- розробка комплексних заходів по досягненню встановлених нормативів та підвищення існуючого рівня охорони праці, планів, програм поліпшення умов праці, запобігання виробничому травматизму, професійним захворюванням, надання організаційно-методичної допомоги у виконанні запланованих заходів;
- підготовка проектів наказів з питань охорони праці і внесення їх на розгляд роботодавцю;
- проведення за участю уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці перевірок дотримання працівниками вимог нормативно-правових актів з охорони праці;
- складання звітності з охорони праці за встановленими формами;
- проведення з працівниками вступного інструктажу з охорони праці;
- ведення обліку та проведення аналізу причин виробничого травматизму, професійних захворювань, аварій, заподіяної ними шкоди;
- інформування працівників про основні вимоги законів, інших нормативно-правових актів та актів з охорони праці, що діють в межах підприємства;
- розгляд питань про підтвердження наявності небезпечної виробничої ситуації, що стала причиною відмови працівника від виконання дорученої роботи, відповідно до законодавства (у разі необхідності);
- організація забезпечення працюючих нормативно-правовими актами та актами з охорони праці, що діють у межах підприємства, посібниками, навчальними матеріалами з цих питань;
- участь у розслідуванні нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, відповідно до Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві;
- контролює за виконанням заходів, передбачених програмами, планами щодо поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, колективним договором та заходами, спрямованими на усунення причин нещасних випадків та професійних захворювань;

- інше [17].

Для всіх працівників, які працюють на виробничій лінії, спільними є наступні вимоги техніки безпеки, а саме:

- 1- до виконання технологічних функцій допускаються особи, що досягли 18-літнього віку і пройшли медичний огляд та інструкцію з охорони праці.
- 2- до самостійної роботи на виробничій лінії допускаються особи, що пройшли вступний інструктаж, первинний інструктаж на робочому місці, навчання безпечним методам та прийомам праці та ознайомлені з виробничими інструкціями та інструкцією заводу виробника.
- 3- оператори повинні проходити:
  - повторний інструктаж з безпеки праці на робочому місці не рідше ніж один раз у три місяці,
  - позаплановий інструктаж при зміні технологічного процесу або правші по охороні праці, зміні або модернізації виробничого обладнання, при порушеннях інструкцій з охорони праці,
  - періодичний медичний огляд не рідше 1 раз в три роки.
- 4- оператор зобов'язаний :
  - дотримуватись правил внутрішнього трудового розпорядку,
  - дотримуватись вимог інструкції по експлуатації,
  - використовувати за призначенням та дбайливо ставитись до засобів індивідуального захисту.
- 5- оператор повинен:
  - уміти робити першу допомогу потерпілому при нещасному випадку
  - знати місцезнаходження засобів до лікарняної допомоги, первинних засобів пожежегасіння, головних та запасних виходів, шляхів евакуації у випадку аварії або пожежі,
  - виконувати тільки доручену роботу і не передавати її іншим без дозволу майстра,
  - під час роботи бути уважним, не відволікатися і не відволікати інших, не допускати на робоче місце осіб, що не мають відношення до роботи,

- утримувати робоче місце у чистоті і порядку.
- 6- оператор повинен дотримуватись правил особистої гігієни. Приймати їжу, палити, відпочивати тільки в спеціально відведених місцях.
- 7- при виявленні несправностей обладнання, пристосувань, інструментів та інших недоліків або небезпеках на робочому місці негайно повідомити майстра. Приступати до роботи тільки з дозволу майстра після усунення недоліків.
- 8- при виявленні пожежі:
- негайно вимкнути обладнання,
  - повідомити майстра,
  - приступити до гасіння пожежі наявними первинними засобами пожежогасіння.
- 9- при нещасному випадку надати потерпілому першу (долікарняну) допомогу. Негайно повідомити про те, що трапилось майстра та вжити заходів для збереження обстановки подій (стан обладнання), якщо це не створює небезпеки для навколишніх.
- 10- за невиконання вимог безпеки, викладених у даній інструкції, оператор несе відповідальність відповідно до діючого законодавства.

Спільними вимогами безпеки перед початком роботи є наступні:

- одягти спецодяг, застібнути всі гудзики;
- перевірити своє робоче місце, переконатись, що воно не засмічене та освітлене;
- пересвідчитись в працездатності автоматики, що забезпечує безпеку роботи;
- переконатись в справності всіх кінцевих вимикачів та фотоелементів
- перевірити наявність та справність огорожень вузлів, що обертаються;
- оглянути нарізні з'єднання, переконатись в їхній справності;
- про всі недоліки повідомити змінному майстру.

Під час виконання технологічних операцій загальними є такі вимоги стосовно правил безпеки:

- пуск машини та її аварійну зупинку роботи відповідно до інструкції по

обслуговуванню заводу виробника;

- не допускати сторонніх осіб до працюючого обладнання;
- про всі недоліки негайно доповідати майстру.

Вимоги безпеки при аварійних ситуаціях є загальними для всіх працівників:

- при аварійній ситуації негайно зупинити обладнання та доповісти про це майстру;

- прийняти міри з урахуванням вимог інструкції з обслуговування обладнання.

Вимоги безпеки по закінченню роботи:

- упорядкувати робоче місце, інструмент і обладнання забрати у відведене для цього місце;

- зняти спецодяг, привести його в порядок і забрати в шафу;
- ретельно вимити обличчя і руки [11-15].

Розглянемо вимоги безпеки для працівників на певній технологічній операції:

Положення спрямоване на реалізацію системи безперервного навчання з питань охорони праці посадових осіб та інших працівників, надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків і правил поведінки у разі виникнення аварій.

Контроль за дотриманням вимог цього положення здійснюється службою охорони праці підприємства.

Працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи проходять на підприємстві за рахунок роботодавця інструктаж, навчання та перевірку знань з питань охорони праці, надання першої допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також правил поведінки у разі виникнення аварії.

На підприємстві на основі цього положення, з урахуванням специфіки виробництва та вимог нормативно-правових актів з охорони праці, складаються плани-графіки проведення навчання та перевірки знань з питань охорони праці, з якими мають бути ознайомлені працівники.

Організацію навчання та перевірки знань з питань охорони праці працівників, у тому числі під час професійної підготовки, перепідготовки та підвищення

кваліфікації на підприємстві здійснюють працівники служби кадрів або інші спеціалісти, яким роботодавцем доручена організація цієї роботи.

Навчання з питань охорони праці в частині організації навчального процесу (формування навчальних груп, розробка навчально-тематичних планів та програм, форм навчальної документації та порядок їх ведення тощо) здійснюється відповідно до вимог законодавства та нормативно-правових актів у галузі освіти.

Навчання з питань охорони праці може проводитись як традиційними методами, так і з використанням сучасних видів навчання - модульного, дистанційного тощо, а також з використанням технічних засобів навчання: аудіовізуальних, комп'ютерних навчально-контрольних систем, комп'ютерних тренажерів

Особи, яких приймають на роботу, пов'язану з підвищеною пожежною безпекою, повинні попередньо пройти спеціальне навчання (пожежно-технічний мінімум). Працівники, зайняті на роботах з підвищеною пожежною небезпекою, один раз на рік проходять перевірку знань відповідних нормативних актів з пожежної безпеки, а посадові особи до початку виконання своїх обов'язків і періодично (один раз на три роки) проходять навчання і перевірку знань з питань пожежної безпеки.

Особи, які суміщують професії, проходять навчання, інструктаж і перевірку знань з питань охорони праці як з їхніх основних професій, так і з професій за сумісництвом.

Перед перевіркою знань з питань охорони праці на підприємстві для працівників організується навчання: лекції, семінари та консультації

Перевірка знань працівників з питань охорони праці проводиться за нормативно-правовими актами з охорони праці, додержання яких входить до їхніх функціональних обов'язків.

Перевірка знань працівників з питань охорони праці на підприємстві здійснюється комісією з перевірки знань з питань охорони праці (далі - комісія) підприємства, склад якої затверджується наказом керівника. Головою

комісії призначається керівник підприємства або його заступник, до службових обов'язків яких входить організація роботи з охорони праці, а в разі потреби створення комісій в окремих структурних підрозділах їх очолюють керівник відповідного підрозділу чи його заступник.

До складу комісії підприємства входять спеціалісти служби охорони праці, представники юридичної, виробничих, технічних служб, представник профспілки або вповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці. До складу комісії підприємства можуть залучатися страхові експерти з охорони праці відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та викладачі охорони праці, які проводили навчання.

Участь представника спеціально вповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці або його територіального управління у складі комісії обов'язкова лише під час первинної перевірки знань з питань охорони праці в працівників, які залучаються до виконання робіт підвищеної небезпеки.

Комісія вважається правочинною, якщо до її складу входять не менше трьох осіб [18].

Згідно даного Положення, усі члени комісії у порядку, установленому Типовим положенням, повинні пройти навчання та перевірку знань з питань охорони праці.

Перелік питань для перевірки знань з охорони праці працівників, з урахуванням специфіки виробництва, складається членами комісії та затверджується роботодавцем.

Формою перевірки знань з питань охорони праці працівників є тестування, залік або іспит. Тестування проводиться комісією за допомогою технічних засобів (автоекзаменатори, модульні тести тощо), залік або іспит - за екзаменаційними білетами у вигляді усного або письмового опитування.

Результат перевірки знань з питань охорони праці з робіт, визначених

Переліком робіт з підвищеною небезпекою, а також там, де є потреба у професійному доборі, для проведення яких потрібне спеціальне навчання і щорічна перевірка знань з питань охорони праці, затвердженому наказом Держнаглядохоронпраці України від 26.01.2005 №15, до виконання яких допускається працівник, оформлюється протоколом засідання комісії з перевірки знань з питань охорони праці. Особам, які під час перевірки знань з охорони праці виявили задовільні результати, видається посвідчення про перевірку знань з питань охорони праці. При цьому в протоколі та посвідченні у стислій формі зазначається перелік основних нормативно-правових актів з охорони праці та з безпечного виконання конкретних видів робіт, в обсязі яких працівник пройшов перевірку знань.

Працівникам, які проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці на своєму підприємстві, видача посвідчень є обов'язковою лише тим, хто виконує роботи підвищеної небезпеки.

При незадовільних результатах перевірки знань з питань охорони праці працівники протягом одного місяця повинні пройти повторне навчання і повторну перевірку знань.

Не допускаються до роботи працівники, у тому числі посадові особи, які не пройшли навчання, інструктаж і перевірку знань з питань охорони праці.

Організаційне забезпечення роботи комісії (організація проведення перевірки знань з питань охорони праці, оформлення, облік і зберігання протоколів перевірки знань, оформлення і облік посвідчень про перевірку знань з питань охорони праці) покладається на суб'єкт господарської діяльності, яким проводилось навчання з питань охорони праці. Термін зберігання протоколів перевірки знань з питань охорони праці не менше 5 років.

Відповідальність за організацію і здійснення інструктажів, навчання та перевірки знань працівників з питань охорони праці покладається на роботодавця.

Представники профспілок, уповноважені найманими працівниками особи як члени постійно діючих комісій з перевірки знань з питань охорони праці, проходять навчання з питань охорони праці та перевірку знань у порядку,

визначеному відповідними громадськими організаціями за участю представника спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

Страхові експерти з охорони праці Фонду соціального страхування від нещасних випадків та професійних захворювань України як члени постійно діючих комісій з перевірки знань з питань охорони праці проходять навчання з питань охорони праці відповідно до Типового положення, а перевірку знань у порядку, визначеному правлінням Фонду, за участю представника спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці [18].

Спеціальне навчання з питань охорони праці може проводитись як безпосередньо на підприємстві, так і іншим суб'єктом господарської діяльності, який отримав в установленному порядку відповідний дозвіл.

У разі здійснення професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації безпосередньо на підприємстві спеціальне навчання з питань охорони праці є складовою зазначеної професійної підготовки.

Спеціальне навчання з питань охорони праці проводиться роботодавцем на підприємстві за навчальними планами та програмами, які розробляються з урахуванням конкретних видів робіт, виробничих умов, функціональних обов'язків працівників і затверджуються наказом.

Перевірка знань з питань охорони праці після проведення спеціального навчання проводиться комісією підприємства.

У разі неможливості створити комісію з перевірки знань з питань охорони праці на підприємстві перевірка знань проводиться комісією спорідненого підприємства або територіального управління спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

Посадові особи під час прийняття на роботу і періодично, один раз на три роки, навчаються згідно з Типовими тематичним планом і проїтзамою навчання з питань охорони праці посадових осіб.

Керівник підприємства та спеціаліст служби охорони праці, члени

комісії з перевірки знань з питань охорони праці проходять навчання у навчально-методичному центрі Держнаглядохоронпраці, у галузевих навчальних центрах або навчальних закладах та установах, які отримали відповідний дозвіл на навчання з питань охорони праці.

Перевірка знань з питань охорони праці цієї категорії посадових осіб проводиться комісією, створеною наказом спеціально вповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

Перевірка знань з питань охорони праці посадових осіб, які пройшли навчання у галузевих навчальних центрах проводиться комісією, створеною наказом вищого органу. Очолює комісію керівник або заступник керівника цього органу, до службових обов'язків якого входить організація роботи з охорони праці, чи керівник служби охорони праці цього органу.

До складу комісії входять представники органів державного нагляду за охороною праці та відповідних профспілок. До складу комісії можуть також залучатися представники відповідних обласних галузевих структурних підрозділів, інших органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також викладачі охорони праці того суб'єкта господарської діяльності, де проводилося навчання.

Особи, відповідальні за технічний стан і безпечну експлуатацію машин, механізмів, обладнання підвищеної небезпеки та посадові особи, службові обов'язки яких пов'язані з:

- а) керівництвом та контролем за виконанням робіт з підвищеною небезпекою;
- б) будівництвом, експлуатацією, реконструкцією, технічним переоснащенням, консервацією та ліквідацією об'єктів підвищеної небезпеки;
- в) розробкою проектів, технологічних регламентів та іншої технічної документації для робіт підвищеної небезпеки;
- г) підготовкою персоналу для обслуговування машин, механізмів та устаткування підвищеної небезпеки;
- г) розробкою нормативно-правових актів з питань виготовлення, монтажу та експлуатації машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки та

об'єктів підвищеної небезпеки, під час навчання, проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці в обсязі виконуваної ними роботи.

Позачергове навчання і перевірка знань посадових осіб, а також фахівців з питань охорони праці проводяться при переведенні працівника на іншу роботу або призначенні його на іншу посаду, що потребує додаткових знань з питань охорони праці;

Посадові особи, у тому числі фахівці з питань охорони праці підприємства, якщо стався нещасний випадок (професійне отруєння) груповий або із смертельним наслідком, повинні протягом місяця пройти позачергове навчання і перевірку знань з питань охорони праці в порядку, встановленому Типовим положенням, якщо комісією з розслідування встановлено факт порушення ними вимог нормативно-правових актів з охорони праці.

Позачергове навчання з метою ознайомлення з новими нормативно-правовими актами з охорони праці може проводитися у формі семінарів.

Працівники, під час прийняття на роботу та періодично, повинні проходити на підприємстві інструктажі з питань охорони праці, надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків (додаток 6), а також з правил поведінки та дій при виникненні аварійних ситуацій, пожеж і стихійних лих (додаток 7).

За характером і часом проведення інструктажі з питань охорони праці (далі -інструктажі) поділяються на вступний, первинний, повторний, позаплановий та цільовий.

Вступний інструктаж проводиться:

- з усіма працівниками, які приймаються на постійну або тимчасову роботу, незалежно від їх освіти, стажу роботи та посади;
- з працівниками інших організацій, які прибули на підприємство і беруть безпосередню участь у виробничому процесі або виконують інші роботи для підприємства;
- з учнями та студентами, які прибули на підприємство для проходження трудового або професійного навчання;

- з екскурсантами у разі екскурсії на підприємство.

Вступний інструктаж проводиться спеціалістом служби охорони праці або іншим фахівцем відповідно до наказу (розпорядження) по підприємству, який встановленому Типовим положенням порядку проходів навчання і перевірку знань з питань охорони праці.

Первинний інструктаж проводиться до початку роботи безпосередньо на робочому місці з працівником:

- новоприйнятим (постійно чи тимчасово) на підприємство або до фізичної особи, яка використовує найману працю;
- який переводиться з одного структурного підрозділу підприємства до іншого;
- який виконуватиме нову для нього роботу;
- відрядженим працівником іншого підприємства, який бере безпосередню участь у виробничому процесі на підприємстві.

Первинний інструктаж на робочому місці проводиться індивідуально або з групою осіб одного фаху за діючими на підприємстві інструкціями з охорони праці відповідно до виконуваних робіт.

Повторний інструктаж проводиться на робочому місці індивідуально з окремим працівником або групою працівників, які виконують однотипні роботи, за обсягом і змістом переліку питань первинного інструктажу.

Повторний інструктаж проводиться в терміни, визначені нормативно правовими актами з охорони праці, які діють у галузі, або роботодавцем з урахуванням конкретних умов праці, але не рідше:

- на роботах з підвищеною небезпекою -1 раз на 3 місяці;
- для решти робіт -1 раз на 6 місяців.

Позаплановий інструктаж проводиться з працівниками на робочому місці або в кабінеті охорони праці:

- при введенні в дію нових або переглянутих нормативно-правових актів з охорони праці, а також при внесенні змін та доповнень до них;
- при зміні технологічного процесу, заміні або модернізації

устаткування, приладів та інструментів, вихідної сировини, матеріалів та інших факторів, що впливають на стан охорони праці;

- при порушеннях працівниками вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що призвели до травм, аварій, пожеж тощо;
- при перерві в роботі виконавця робіт більш ніж на 30 календарних днів - для робіт з підвищеною небезпекою, а для решти робіт - понад 60 днів.

Позаплановий інструктаж може проводитись індивідуально з окремим працівником або з групою працівників одного фаху. Обсяг і зміст позапланового інструктажу визначаються в кожному окремому випадку залежно від причин і обставин, що спричинили потребу його проведення.

Цільовий інструктаж проводиться з працівниками:

- при ліквідації аварії або стихійного лиха;
- при проведенні робіт, на які відповідно до законодавства, оформлюються наряд-допуск, наказ або розпорядження.

Цільовий інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або з групою працівників. Обсяг і зміст цільового інструктажу визначаються залежно від виду робіт, що виконуватимуться.

Первинний, повторний, позаплановий і цільовий інструктажі проводить безпосередній керівник робіт (начальник структурного підрозділу, майстер) або фізична особа, яка використовує найману працю.

Первинний, повторний, позаплановий і цільовий інструктажі завершуються перевіркою знань у вигляді усного опитування або за допомогою технічних засобів, а також перевіркою набутих навичок безпечних методів праці, особою, яка проводила інструктаж.

При незадовільних результатах перевірки знань, умінь і навичок щодо безпечного виконання робіт після первинного, повторного чи позапланового інструктажів, протягом 10 днів додатково проводяться інструктаж і повторна перевірка знань.

При незадовільних результатах перевірки знань після цільового інструктажу допуск до виконання робіт не надається. Повторна перевірка знань при цьому не дозволяється.

Новоприйняті на підприємство працівники після первинного інструктажу на робочому місці до початку самостійної роботи повинні під керівництвом досвідчених, кваліфікованих працівників пройти стажування протягом не менше 2-15 змін або дублювання протягом не менше шести змін. Стажування або дублювання проводиться, як правило, під час професійної підготовки на правовиконання робіт з підвищеною небезпекою у випадках, передбачених нормативно-правовими актами з охорони праці.

Працівники, функціональні обов'язки яких пов'язані із забезпеченням безаварійної роботи об'єктів підвищеної небезпеки або з виконанням окремих робіт підвищеної небезпеки (теплові та атомні електричні станції, гірничодобувні підприємства, інші подібні об'єкти, порушення технологічних режимів яких являє загрозу для працівників та навколишнього середовища), до початку самостійної роботи повинні проходити дублювання з обов'язковим проходженням у цей період протиаварійних і протипожежних тренувань відповідно до плану ліквідації аварій. Допуск до стажування (дублювання) оформлюється наказом. У наказі визначається тривалість стажування (дублювання) та вказується прізвище працівника, відповідального за проведення стажування (дублювання).

Перелік посад і професій працівників, які повинні проходити стажування (дублювання), а також тривалість стажування (дублювання) визначаються керівником підприємства відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці. Тривалість стажування (дублювання) залежить від стажу і характеру роботи, а також від кваліфікації працівника.

Роботодавцю надається право своїм наказом звільняти від проходження стажування (дублювання) працівника, який має стаж роботи за відповідною професією не менше 3 років або переводиться з одного підрозділу до іншого, де характер роботи та тип обладнання, на якому він працюватиме, не змінюються.

Стажування (дублювання) проводиться за програмами для конкретної професії, які розробляються на підприємстві відповідно до функціональних обов'язків працівника, і затверджуються керівником підприємства (структурного підрозділу). Стажування (дублювання) проводиться на робочих місцях свого або іншого подібного за технологією підприємства. У процесі стажування працівники повинні виконувати роботи, які за складністю, характером, вимогами безпеки відповідають роботам, що передбачаються функціональними обов'язками цих працівників. У процесі стажування (дублювання) працівник повинен:

- закріпити знання щодо правил безпечної експлуатації технологічного обладнання, технологічних і посадових інструкцій та інструкцій з охорони праці;
- оволодіти навичками орієнтування у виробничих ситуаціях у нормальних і аварійних умовах;
- засвоїти в конкретних умовах технологічні процеси і обладнання та методи безаварійного керування ними з метою забезпечення вимог безпеки праці.

Після закінчення стажування (дублювання) та при задовільних результатах перевірки знань з питань охорони праці наказом (розпорядженням) роботодавця (або керівника структурного підрозділу) працівник допускається до самостійної роботи, про що робиться запис у журналі реєстрації інструктажів, у протилежному випадку, якщо працівник не оволодів необхідними виробничими навичками чи отримав незадовільну оцінку з протиаварійних та протипожежних тренувань, то стажування (дублювання) новим наказом може бути продовжено на термін не більше двох змін [18].

Висновки до другого розділу

Таким чином, вивчення і рішення проблем, пов'язаних із забезпеченням здорових і безпечних умов, в яких протікає трудова діяльність людини - одна з найбільш важливих завдань в процесі розробки нових технологій і систем виробництва. Дослідження і виявлення можливих причин виробничих нещасних випадків, професійних захворювань, аварій, вибухів, пожеж, і розробка заходів і вимог, спрямованих на усунення цих причин дозволяють створити безпечні і сприятливі умови праці. Комфортні і

безпечні умови праці - один з основних факторів, що впливає на продуктивність і безпеку праці, здоров'я працівників.

Без зацікавленості вищого керівництва організації і без його прямої участі в розробці, впровадженні та оцінці функціонування системи менеджменту ефективність системи менеджменту буде дуже низькою. Слід забезпечити залучення до відповідних роботи персоналу організації, розуміння співробітниками того, що заходи, що вживаються ведуть до зниження ризиків аварій, нещасних випадків, травм і т. п. Добре розроблена система менеджменту в області професійного здоров'я і безпеки є складовою частиною діючої в організації системи менеджменту, враховує специфіку організації та діючі в ній традиції, спирається на зацікавленість персоналу.

РОЗДІЛ 3.

3.1 Аналіз ризиків БГП

Концепція систем менеджменту охорони праці на основі управління ризиками отримала широке розв'язання у всьому світі. У державах - членах ЄС вимоги щодо введення оцінки професійних ризиків обов'язкові і відображені в директиві Європейського Союзу 89/391 / ЕЕС. Стаття 6.2 цієї директиви розглядає наступні основні принципи превентивності (профілактики):

- уникати ризиків;
- оцінити ризики, яких не уникнути;
- боротися з ризиками в їх зародку;
- пристосувати роботу відповідно до здібностей людини (враховувати вимоги по оформленню робочого місця, при виборі знарядь праці, методів і способів роботи, щоб зменшити монотонність і аритмію роботи);

Аналіз ризиків робочого середовища являє собою сукупність дій, які дозволяють системно й ефективно займатися робочим середовищем підприємства. Аналіз ризиків використовується як засіб оцінювання ризиків робочого середовища, а також засіб попередження і управління факторами небезпеки.

Аналіз почали з ознайомлення з робочим середовищем на всіх робочих місцях підприємства, в тому числі у всіх підрозділах. Для ліквідації виявлених недоліків склали програму діяльності, в якій визначаються особи, відповідальні за вирішення проблеми і часовий графік. Виконання програми діяльності не може супроводжуватися витратами з боку працівника.

До проведення аналізу ризиків слід залучали також і працівників підприємства. Аналіз ризиків було оформлено письмово - на папері та в електронному вигляді - він є доступний як працівникам, так і керівництву, а при необхідності також інспектору праці. Про письмово оформлених результатах аналізу ризиків та про вжиті заходи працівники інформуються

через уповноважених по робочому середовищі, членів ради по робочому середовищі і довірених осіб працівників.

Перед початком проведення аналізу ризиків розглядали статистику про непрацездатність підприємства і оцінити наявність в робочому середовищі факторів, які можуть зумовити захворювання.

Аналізували робоче середовище щодо виявлення проблем, які можуть викликати захворювання, їх врахували при розстановці пріоритетів і складанні програми діяльності.

Аналіз ризиків містив наступні етапи:

1. Виявлення та картографування ризиків для здоров'я

Аналіз ризиків починається з картографування робочого середовища, яке можна проводити за допомогою бесід з працівниками або використання опитувальних листів та анкет. Мета картографування - з'ясування можливих недоліків робочого середовища.

2. Виявлення що знаходяться в небезпеці осіб

Виявити, хто схильний до небезпеки і яким чином. Оцінили ризики для здоров'я і безпеки працівника, враховуючи його вікові та статеві особливості. Оцінили ризики, пов'язані з робочими місцями, використанням засобів праці та його організацією. При виявленні вагомих ризиків повідомляти відвідувачів підприємства, партнерів зі співробітництва, підрядників та інші зацікавлені сторони.

3. Опис і оцінювання

Виявлені в робочому середовищі недоліки описали і оцінили ризики щодо осіб, які перебувають в робочому середовищі. Виміряли параметри факторів безпеки. При описі проблеми зважали на наступні аспекти:

чи можна уникнути впливу фактора безпеки;

чи можна замінити небезпечний фактор безпечним або менш небезпечним фактором;

проведено інструктаж і навчання працівників належним чином;

чи можна пристосувати відповідним для працівника чином умови роботи, робоче місце, засоби праці або організацію праці;

чи можна загальні заходи і засоби захисту віддати перевагу використанню індивідуальних засобів захисту.

4. Програма діяльності та превентивна діяльність

Програма діяльності аналізу ризиків є продуманий план, що містить часовий графік і опис, в якому за принципом пріоритетності визначаються дії і відповідальні особи щодо усунення виявлених недоліків. Проблеми, які неможливо вирішити одразу, не повинні залишитися без розгляду. Програма діяльності повинна бути реалістичною і враховувати фактичні можливості підприємства.

Планування і реалізація дій щодо зниження або уникнення ризиків для здоров'я на всіх етапах роботи підприємства, а також з метою розвитку фізичного, душевного і соціального благополуччя працівників і являє собою превентивну діяльність роботодавця.

5. Контроль за виконанням програми діяльності

На останньому етапі аналізу ризиків розробили система контролю програми діяльності, де було визначено, коли і яким чином можна буде підтвердити, що заходи, які застосовуються принесли результати. Також визначали частота переглядів аналізу ризиків та програми діяльності.

3.2. Оцінювання ризиків та розроблення заходів управління

1. Призначення керівництвом робочої групи (команди) в склад якої входять інженери з відповідною кваліфікацією та співробітники, які безпосередньо працюють на даному процесі.

2. Визначення командою дій та процесів, які відбуваються в організації, в тому числі процесів, що несуть небезпеку травмування та/або погіршення здоров'я працівників.

3. Кожен небезпечний підпроцес у процесі аналізу ризиків оцінюється у балах (від 1 до 3-ох) за трьома показниками: періодичність, тяжкість та ймовірність (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Оцінка показників для визначення рівня ризику

Показники			Бал
Періодичність виникнення даної ситуації:	Ймовірність погіршення здоров'я працівника	Тяжкість потенційної травми	
≥ 1 раз в тиждень	малоймовірно	незначна	
≥ 1 раз в зміну	ймовірно	значна	
≥ 1 раз в год.	дуже висока ймовірність	дуже значна	

4. Рівень ризику розраховується шляхом перемножування трьох показників між собою: $P \times Y \times T$ (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Шкала оцінки рівня ризику

Ризик низький	1-2 бали
Ризик середнього рівня	3-6 балів
Ризик високий	8-27 балів

5. Отримані рівні ризиків ранжуються за наступним принципом:

- якщо рівень ризику знаходиться в межах від 1 до 2 балів - це низький ризик (немає потреби в додаткових діях);
- якщо від 3 до 6 балів - середній ризик (роботи виконувати у відповідності з вимогами встановленими у Компанії);
- якщо від 8 до 12 балів – високий ризик (роботи виконувати під наглядом старшого керівника);

- якщо від 12 до 18 балів - високий ризик (роботи виконувати під наглядом старшого керівника, коригувальні і попереджувальні дії виконати протягом 2 робочих днів);

- якщо 27 балів - високий ризик (працювати заборонено).

Мета управління ризиками – всі ризики звести до категорії низьких ризиків (1-2 бали).

1. У відповідності до виявлених та ранжованих ризиків повинні бути розроблені та застосовані коригувальні та запобіжні дії.

2. Повинно відбуватися визначення ефективності впроваджених коригувальних та запобіжних дій.

Ефективність визначається кількістю випадків травмування та/або погіршення здоров'я працівників на виробництві після впровадження коригувальних та запобіжних дій у порівнянні з періодом до їх впровадження за певний проміжок часу (рік, квартал, місяць і т.д.).

3.3. Аналіз етапів впровадження вимог стандарту заходів управління

Для покращення ситуації на досліджуваному підприємстві з питань безпеки та гігієни праці можна впровадити наступні елементи:

- проведення вимірювань та моніторингу;
- проведення внутрішнього і зовнішнього аудиту;
- контроль за фізико-хімічними показниками у виробничому приміщенні;
- посилити контроль стосовно сторонніх осіб (відвідувачі, аудиторі, та ін.).

Розглянемо кожний із запропонованих елементів безпеки та гігієни праці на досліджуваному підприємстві

Відповідно до вимог ДСТУ-П ОHSAS 18001 організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані процедури моніторингу та змінювання функціонування системи на постійній основі. Ці процедури мають передбачати:

- як якісні, так і кількісні вимірювання, відповідно до потреб організації;
- моніторинг в галузі діяльності організації безпеки та гігієни праці;

- попереджувальні зміни ефективності, які дають змогу відслідковувати відповідність програми операційним критеріям та вимогам законодавства;
- наступні зміни для моніторингу нещасних випадків, захворювань, інцидентів та інших показників, які не відповідають вимогам системи БіГП;
- реєстрацію даних, результатів моніторингу та вимірювання, достатню для наступного аналізу коригувальних та запобіжних дій [4].

Організація повинна встановити основні показники, щоб визначити діяльність політики БіГП всій організації. Це повинно включати, але обмежуватись не лише параметрами, які визначають:

- політика та цілі БіГП досягли своєї мети;
- було запроваджено управління ризиками, та чи є воно ефективним;
- зроблено висновки з невдач системи управління, включаючи небезпечні події (інцидент передумови до аварій та випадки захворювань);
- є ефективними програми підвищення обізнаності, навчання та консультації для працівників та зацікавлених сторін;
- впроваджено та застосовують інформацію, яку можна використовувати, щоб аналізувати та/чи покращувати аспекти системи управління БіГП.

Процес моніторингу повинен включати наступні етапи:

1) **Прогнозувальний та реагувальний контроль** - система управління БіГП у межах організації має об'єднати прогнозувальний та реагувальний контроль:

- прогнозувальний контроль треба використовувати, щоб перевірити відповідність з діяльністю організації в сфері БіГП, наприклад, контролюючи частоту та ефективність інспектувань БіГП;

- реагувальний контроль використовують, щоб вивчити, проаналізувати та записати системи управління БіГП, включаючи нещасні випадки, інциденти (зокрема передумови до аварії випадки захворювань та пошкодження майна).

2) **Методи вимірювання**, які можна використати, щоб виміряти виконання БіГП:

- результати процесів ідентифікування небезпеки, оцінювання ризику та управління ризиком;
- систематичні інспектування робочих місць у разі використання даних технічного контролю;
- інспектування БіГП, наприклад на основі «ретельного аналізу»;
- попередні оцінювання нових технічних засобів, обладнання, матеріалів, хімічних речовин, технологій, процесів, процедур або робочих моделей;
- інспектування спеціального виробничого обладнання та технічних засобів для перевірки безпечності сполучених деталей, які мають бути у належному стані;
- приклад безпечності: вивчення специфічних аспектів БіГП;
- приклад з навколишнього середовища: вимірювання зовнішнього впливу хімічних, біологічних та фізичних речовин (наприклад шум, леткі органічні речовини, легіонелли) та порівняння з визнаними стандартами;
- наявність та ефективність використання персоналом визнаного досвіду БіГП або формальних кваліфікацій;
- приклад поведінки: оцінка поведінки працівників для визначення небезпечної виробничої практики, яка може потребувати коригування;
- аналіз документації та записів;
- порівняння передової практики в сфері БіГП в інших організаціях;
- спостереження для визначення ставлення працівників до системи управління БіГП, практичних методів БіГП та процесів консультування з працівниками.

3) Інспектування:

•*Обладнання.* Список (використовуючи унікальне визначення всіх пунктів) потрібно складати з усього обладнання, яке стане предметом нормативної або технічної перевірки з боку відповідного персоналу (який може бути із зовнішніх органів). Таке обладнання треба інспектувати відповідно до вимог та вносити до планів інспектування.

• *Умови роботи.* Критерії, які уточнюють прийнятні умови на робочому місці, які потрібно встановити та задокументувати. У визначені проміжки часу керівники повинні проводити інспектування відповідно до цих критеріїв. Для цього можна використовувати відомість технічного контролю, яка б уточнювала критерії та всі пункти, які підлягають інспектуванню.

• *Контрольні перевірки.* Контрольні перевірки треба проводити, але це не може звільняти провідних спеціалістів від регулярних перевірок або від визначення небезпек.

• *Реєстрація інспектувань.* Треба реєструвати кожне інспектування БіГП. Реєстрація має вказувати, чи виконано задокументовані процедури БіГП. Реєстрація інспектувань БіГП, поїздок, спостережень та аудити системи управління БіГП мають підлягати аналізу для встановлення першопричин невідповідностей та повторюваних небезпек. Треба вживати будь-яких запобіжних заходів. Некондиційні умови, небезпечні ситуації та об'єкти, визначені під час інспектувань, потрібно записувати як невідповідності, оцінювати щодо ризику та коригувати відповідно до процедури невідповідності.

4) *Вимірювальне обладнання,* використане для оцінювання умов БіГП (наприклад вимірювачі рівня звуку, фотометри, пристрої для відбору проб повітря), треба вносити до списку, окремо визначати та контролювати. Точність цього обладнання має бути відомою. Якщо потрібно, письмові процедури мають бути наявні та мають описувати, як проводять вимірювання БіГП. Обладнання, використане для вимірювання БіГП, треба підтримувати та зберігати в належному стані; та потрібно вміти робити точні вимірювання.

Якщо треба, план перевірки для вимірювального обладнання можна задокументувати. Цей план має включати

— частоту перевірок;

— звернення до методів тестування, де це застосовно;

— визначення обладнання, яке буде використано для перевірки;

— заходи, яких потрібно вжити, якщо визначене вимірювальне обладнання не піддають перевірці.

Перевірку треба проводити у належних умовах. Процедури потрібно готувати для важлив та складних перевірок.

Обладнання, яке використовують для перевірки, має відповідати національним стандарта якщо вони існують. Якщо таких стандартів не існує, основу для рівнів, які використовують, потрібно задокументувати.

Потрібно зберігати дані про всі перевірки, виконання робіт з технічного обслуговування та результати. Реєстрування має висвітлювати деталі вимірювань до та після регулювання.

Стан вимірювального обладнання, яке підлягає перевірці, треба чітко визначати для корі тувачів. Вимірювальне обладнання, про стан перевірки якого не знають або знають, що воно проходило перевірку, не можна використовувати. Крім того, його потрібно усувати від використай та чітко позначати або позначати якимось іншим способом, щоб запобігти неправильному викор станню. Таке маркування треба узгоджувати з письмовими процедурами. Процедури мають вкл чати визначення стану продукту, який підлягає перевірці. Невідповідність потрібно видавати, щ задокументувати вжиті заходи. Процедури мають включати план дій, якщо буде виявлено обла нання, яке не підлягало перевірці.

5) Обладнання постачальника (підрядника) - вимірювальне обладнання, яке використовують підрядники, має підлягати такому самому контролю, як власне обладнання. Підрядники повинні будуть надати гарантії, що їх обладнання відповідає цим вимогам. Перед тим, як розпочинати роботу, постачальник повинен забезпечи копію протоколу випробування для будь-якого важливого обладнання, яке потребує таких протоколів. Якщо будь-які завдання потребують особливої підготовки, відповідні записи про підготовки треба надавати замовнику.

б) Статистична або інша теоретико-аналітична методика - будь-яку статистичну або іншу теоретико-аналітичну методику використовують, щоб оціни ситуацію щодо БіГП, вивчити причини інциденту або аварії БіГП чи допомогти у прийнятті ріше ня щодо БіГП, яке потрібно будувати на логічних

наукових принципах. Особа, призначена керівництвом, повинна забезпечити потрібність таких методик. Якщо треба, настанови щодо їх використання потрібно документувати разом з умовами, в яких вони є доцільними.

Можливі результати отримані від проведення моніторингу:

- процедура(и) для моніторингу та вимірювань;
- графіки та списки інспектувань;
- списки «важливого» обладнання;
- дані технічного контролю інспектування обладнання;
- стандарти умов роботи та списки інспектувань;
- списки вимірювального обладнання;
- процедури вимірювання;
- план та протоколи перевірки;
- технічне обслуговування та результати;
- завершені списки, звіти інспектувань (результати аудиту системи управління БГП);
- звіти про невідповідності;
- докази результатів впровадження такої процедур(и) [5].

В ДСТУ-П OHSAS 18001 вказано, що організація повинна розробити та підтримувати в робочому стані програму та процедуру періодичного перевіряння системи управління для того, щоб:

- a) визначити, наскільки система управління безпекою та гігієною праці
  - 1- відповідає запланованій схемі управління БіГП, включаючи відповідність вимогам цього стандарту;
  - 2- належним чином впроваджена та підтримується;
  - 3- ефективна в задоволенні вимог політики та досягненні зазначених цілей;
- b) аналізувати результати попередніх аудитів;
- c) інформація про результати аудиту надавалася керівництву.

Програма аудиту, включаючи будь-який графік, має базуватися на результатах оцінки ризику в процесі роботи організації та результатах

попереднього аудиту. Процедури аудиту мають включати сферу застосування, частоту, методологію та компетентність, а також відповідальність персоналу, вимоги для аудиту та форму звіту про результати.

Там де можливо, аудит повинні проводити фахівці, незалежні від тих, хто безпосередньо відповідає за цю роботу [4].

Аудит системи управління БіГП — це процес, на основі якого організації можуть аналізувати та постійно оцінювати ефективність їхньої системи управління БіГП. Загалом, аудити системи управління мають розглядати політику та процедури БіГП, умови та діяльність на робочому місці.

Внутрішню програму аудиту системи управління БіГП треба встановлювати, щоб дати змогу організації проаналізувати відповідність системи управління БіГП щодо OHSAS 18001. Заплановані аудити системи управління БіГП повинні проводити спеціалісти з організації та/чи сторонні спеціалісти, яких відібрала організація, щоб встановити рівень відповідності із записаними процедурами БіГП та визначити, чи відповідає система поставленим цілям БіГП у межах організації. В обох випадках спеціалісти, які проводять аудити системи управління БіГП, повинні бути неупередженими та об'єктивними.

Проведення аудиту включає наступні етапи:

1) *Аудити системи управління БіГП* забезпечують повну та формальну оцінку узгодженості організації з процедурами та практиками БіГП. Аудити системи управління БіГП треба проводити відповідно до запланованих заходів. Додаткові аудити можна проводити, якщо того вимагають обставини.

Аудити системи управління БіГП повинні проводити лише компетентні, незалежні спеціалісти.

Результат роботи аудиту системи управління БіГП має включати детальні оцінки ефективності процедур БіГП, рівень узгодженості з процедурами та практикою та, якщо потрібно, визначати коригувальні дії. Результати аудитів системи управління БіГП треба реєструвати та подавати керівництву своєчасно.

Керівництво повинно аналізувати результати та вживати ефективних коригувальних заходів (якщо потрібно).

2) Графік - треба готувати щорічний план, щоб провести внутрішні аудити системи управління БіГП. Аудити системи управління БіГП мають охоплювати всю діяльність, яка є предметом системи управління БіГП, та оцінити узгодженість з OHSAS 18001.

Частота та обсяг аудитів системи управління БіГП мають залежати від ризиків, пов'язаних з неполадками різних елементів системи управління БіГП, від наявності даних щодо діяльності системи управління БіГП, результату аналізів з боку керівництва та від ступеня зміни системи управління БіГП або навколишнього середовища, в якому вона працює.

Додаткові, незаплановані аудити системи управління БіГП можна проводити, якщо виникають ситуації, що підтверджують їх, а саме, після нещасного випадку.

3) Підтримка керівництва - Для того, щоб аудит системи управління був корисним, треба, щоб вище керівництво повністю довіряло концепції аудиту системи управління БіГП та його ефективному запровадженню в межах організації. Вище керівництво повинно розглядати результати та рекомендації аудиту системи управління БіГП та вживати заходів, якщо потрібно, в межах відповідного терміну. Якщо тільки було узгоджено проведення аудиту системи управління БіГП, необхідно завершити її неупереджено. Весь відповідальний персонал треба інформувати про цілі та користь аудиту системи управління БіГП та вигоду, яку можна отримати. Персонал потрібно заохочувати співпрацювати з аудитором та відповідати на їхні питання чесно.

4) Аудитори - аудити системи управління БіГП може проводити одна або кілька осіб. Командний підхід може розширити та покращити співпрацю. Командний підхід може також уможливити ширше використання професійних знань спеціалістів.

Аудитори не повинні залежати від організації та діяльності, яку вони перевіряють.

Аудитори повинні розуміти своє завдання та бути компетентними у їхньому виконанні. Вони повинні мати досвід і знати відповідні стандарти та системи, які перевіряють, щоб бути в змозі оцінити діяльність та визначити неточності. Аудитори повинні знати вимоги, встановлені в будь-якому відповідному законодавстві. Крім того, аудитори повинні знати та мати доступ до стандартів та офіційної настанови, яка б відповідала їхньому роду діяльності.

5) Збір та тлумачення даних - методика та допомога, яку використовують під час збирання інформації, буде залежати від природи аудиту системи управління БіГП. Аудит системи управління БіГП має забезпечити перевірку типових прикладів основних видів діяльності та опитування відповідного персоналу (включаючи представників працівників БіГП, якщо потрібно). Він може включати таку документацію:

- документація системи управління БіГП;
- заява про політику БіГП;
- цілі БіГП;
- порядок дій в надзвичайній ситуації та БіГП;
- дозвіл до систем роботи та процедур;
- протоколи засідань щодо БіГП;
- звіти та записи нещасних випадків/інцидентів;
- будь-які звіти або обмін інформацією від БіГП та інших регулятивних органів (в усній формі листи, попередження тощо);
- нормативні реєстри та сертифікати;
- навчальне реєстрування;
- попередні звіти аудиту системи управління БіГП;
- потреби коригувальних дій;
- звіти про невідповідності.

Де можливо, перевірки треба вводити у процедури аудиту системи управління БіГП, щоб допомогти уникнути невірного тлумачення або невірного застосування зібраних даних, інформації або інших записів.

б) *Результати аудитів* - зміст остаточного звіту аудиту системи управління БіГП має бути чітким, точним та повним. На ньому мають стояти дата та підпис аудитора. Він має, залежно від випадку, містити такі елементи:

- цілі та сфера застосування аудиту системи управління БіГП;
- особливості плану аудиту системи управління БіГП, визначення членів аудиторської команди та перевірених представників, надати аудиту визначення галузей, які підлягають аудиту;
- визначення нормативних документів, використаних для аудиту системи управління БіГП (а саме OHSAS 18001, настанова щодо управління БіГП);
- деталі визначених невідповідностей;
- оцінка аудиторів рівня відповідності системи з OHSAS 18001;
- здатність системи управління БіГП досягати визначених цілей управління БіГП;
- розповсюдження остаточного звіту аудиту системи управління БіГП.

Результати аудитів системи управління БіГП треба передавати всім відповідним сторонам у найкоротші строки для швидкого застосування коригувальних дій. План дій, погоджених заходів щодо усунення недоліків потрібно створювати разом з визначенням відповідальних осіб, датами завершення та вимогами щодо звітів. Заходи щодо моніторингу перевірки треба встановлювати, щоб забезпечити запровадження рекомендацій.

Потрібно зберігати конфіденційність під час обмінювання інформацією, яка міститься в звітах щодо аудитів системи управління БіГП.

Можливі результати після проведення моніторингу:

- план/програму аудиту системи управління БіГП;
- процедури аудиту системи управління БіГП;
- звіти щодо аудиту системи управління БіГП, включаючи звіти щодо невідповідностей, рекомендації та запити щодо коригувальних дій;
- звіти про ліквідовані/виключені невідповідності;
- дані про звіти щодо результатів аудитів системи управління БіГП для керівництва [5].

Санітарні норми поширюються на умови мікроклімату в межах робочої зони виробничих приміщень підприємств, закладів, установ тощо, незалежно від їх форми власності та підпорядкування.

Санітарні норми поширюються на умови мікроклімату в межах робочої зони виробничих приміщень підприємств, закладів, установ тощо, незалежно від їх форми власності та підпорядкування [30].

Мікрокліматичні умови виробничих приміщень характеризуються такими показниками:

- температура повітря,
- відносна вологість повітря,
- швидкість руху повітря,
- інтенсивність теплового (інфрачервоного) опромінення,
- температура поверхні [31].

За ступенем впливу на тепловий стан людини мікрокліматичної умови поділяють на оптимальні та допустимі.

Для робочої зони виробничих приміщень встановлюються оптимальні та допустимі мікрокліматичні умови з урахуванням важкості виконуваної роботи та періоду року. При одночасному виконанні в робочій зоні робіт різної категорії важкості рівні показників мікроклімату повинні встановлюватись з урахуванням найбільш чисельної групи працівників [6].

Величини показників мікроклімату у робочій зоні наведені в табл. 3.3 та 3.4.

Оптимальні умови мікроклімату встановлюються для постійних робочих місць (табл. 3.3).

Показники температури повітря в робочій зоні по висоті та по горизонталі, а також протягом робочої зміни не повинні виходити за межі нормованих величин оптимальної температури для даної категорії робіт, вказаної в табл. 3.3.

Температура внутрішніх поверхонь робочої зони (стіни, підлога, стеля), технологічного обладнання (екрани і т. ін.), зовнішніх поверхонь технологічного устаткування, огорожуючих конструкцій не повинна виходити більш ніж на C^0 за межі оптимальних величин температури повітря для даної категорії робіт, вказаних в табл. 3.3.

При виконанні робіт операторського типу, пов'язаних з нервово-емоційним напруженням в кабінетах, пультах і постах керування технологічними процесами, в залах обчислювальної техніки та інших приміщеннях повинні дотримуватися оптимальні умови мікроклімату (температура повітря 22-24 C^0 , відносна вологість 60-40%, швидкість руху повітря не більш 0,1 м/сек.).

Таблиця 3.3

Оптимальні величини температури, відносної вологості та швидкості руху повітря в робочій зоні виробничих приміщень

Період року	Категорія робіт	Температура повітря, C^0	Відносна вологість	Швидкість руху, м/с
Холодний період	Легка Іа	22 - 24	60 - 40	0,1
	Легка Іб	21 - 23	60 - 40	0,1
	Середньої важкості Іа	19-21	60-40	0,2
	Середньої важкості Іб	17-19	60-40	0,2
	Важка ІІІ	16-18	60-40	0,3
Теплий період	Легка Іа	23-2	60-40	0,1
	Легка Іб	22-24	60-40	0,2
	Середньої важкості Іа	21-23	60-40	0,3
	Середньої важкості Іб	20-22	60-40	0,3
	Важка ІІІ	18-20	60-40	0,4

Допустимі величини мікрокліматичних умов встановлюються у випадках, коли на робочих місцях не можна забезпечити оптимальні

величини мікроклімату за технологічними вимогами виробництва, технічною недосяжністю та економічно обгрунтованою недоцільністю.

Величини показників, які характеризують допустимі мікрокліматичні умови, встановлюються для постійних і непостійних робочих місць, які наведені в табл. 3.4. Перепад температури повітря по висоті робочої зони при забезпеченні допустимих умов мікроклімату не повинен бути більше $3C^0$ для всіх категорій робіт, а по горизонталі робочої зони та протягом робочої зміни - виходити за межі допустимих температур для даної категорії роботи, вказаних в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Допустимі величини температури, відносної вологості та швидкості руху повітря в робочій зоні виробничих приміщень

Період року	Категорія робіт	Температура, C^0				Відносна вологість (%) на робочих місцях – постійних і непостійних	Швидкість руху (м/с) на робочих місцях – постійних і непостійних
		Верхня межа		Нижня межа			
		На постійних робочих місцях	На непостійних робочих місцях	На постійних робочих місцях	На непостійних робочих місцях		
Холодний період	Легка Іа	25	26	21	18	75	не більше 0,1
	Легка Іб	24	25	20	17	75	не більше 0,2
	Середньої важкості Іа	23	24	17	15	75	не більше 0,3
	Середньої важкості Іб	21	23	15	13	75	не більше 0,4
	Важка ІІІ	19	20	13	12	75	не більше 0,5
Теплий період	Легка Іа	28	30	22	20	55 – при $28C^0$	0,2-0,1
	Легка Іб	28	30	21	19	60 - при $27C^0$	0,3-0,1
	Середньої важкості Іа	27	29	18	17	65 - при $26C^0$	0,4-0,2
	Середньої важкості Іб	27	29	15	15	70 - при $25C^0$	0,5-0,2
	Важка ІІІ	26	28	15	13	75 - при $24C^0$	0,6-0,2

Температура внутрішніх поверхонь приміщень (стіни, підлога, стеля), а також температура зовнішніх поверхонь технологічного устаткування або його захисних обладнань (екранів і т. ін.) не повинна виходити за межі допустимих величин температури повітря для даної категорії робіт, вказаних в табл. 3.4.

Інтенсивність теплового опромінення працюючих від нагрітих поверхонь технологічного устаткування, освітлювальних приладів, інсоляція від зашкленних огорожень не повинна перевищувати 35,0 Вт/м² - при опроміненні 50% та більше поверхні тіла, 70 Вт/м² - при величині опромінюваної поверхні від 25 до 50%, та 100 Вт/м² - при опроміненні не більше 25% поверхні тіла працюючого.

При наявності джерел з інтенсивністю 35,0 Вт/м² і більше температура повітря на постійних робочих місцях не повинна перевищувати верхніх меж оптимальних значень для теплого періоду року, на непостійних - верхніх меж допустимих значень для постійних робочих місць.

При наявності відкритих джерел випромінювання (нагрітий метал, скло, відкрите полум'я) допускається інтенсивність опромінення до 140,0 Вт/м². Величина опромінюваної площі не повинна перевищувати 25 % поверхні тіла працюючого при обов'язковому використанні індивідуальних засобів захисту (спецодяг, окуляри, щитки).

У виробничих приміщеннях, які розташовані в районах з середньою максимальною температурою найбільш жаркого місяця вище 25 С⁰ згідно з БНіП "Будівельна кліматологія" допускаються відхилення від величин показників мікроклімату, вказаних в табл. 2.2, для даної категорії робіт, але не більше ніж на 3 С⁰. При цьому швидкість руху повітря повинна бути збільшена на 1,1 м/сек., а відносна вологість повітря знижена на 5 % при підвищенні температури на кожний градус вище верхньої межі допустимих температур повітря, вказаних в табл. 2.2.

У виробничих приміщеннях, в яких не можна встановити допустимі величини мікроклімату через технологічні вимоги до виробничого процесу, технічну недосяжність або економічно обгрунтовану недоцільність передбачаються заходи щодо захисту від можливого перегрівання та охолодження [6].

Посилити контроль стосовно сторонніх осіб включатиме наступні дії:

- проведення навчання та інструктажу стосовно техніки безпеки поведження у приміщенні, де знаходиться технологічна лінія;
- вимоги стосовно використання спецодягу;
- заборона носити будь-які прикраси.

3.4. Економічна ефективність

Впровадження системи менеджменту, відповідної вимогам OHSAS, дає компанії цілий ряд переваг. Перерахуємо деякі з них.

Організаційні:

- системне управління;
- узгоджена взаємодія процесів і функцій;
- вивільнення вищого керівництва для вироблення стратегічних рішень.

Економічні:

- зниження ризиків і пов'язаних з ними втрат, об'ємів штрафів і платежів компанії;

- підвищення продуктивності праці;
- ефективне використання ресурсів;
- зниження кількості рекламаций;
- спадкоємність знань і досвіду.

Репутація:

- поліпшення репутації в очах всіх зацікавлених сторін;

- підвищення лояльності співробітників, поліпшення психологічного клімату;

- поліпшення відносин з постачальниками;
- підвищення інвестиційної привабливості.

Стратегічні:

- збільшення ринкової вартості (капіталізація);

- можливість тиражування бізнесу;

- трансформація знань і навиків співробітників в інтелектуальний потенціал компанії;

- підготовленість до реінжинірингу бізнес-процесів.

Організація, не управляючи безпекою і здоров'ям персоналу несе:

- *прямі фінансові витрати*, що включають:

- оплату лікарняних листів і компенсації при втраті працездатності і професійних хворобах;

- понесена утрата і витрати на судове розслідування;
- витрати на відновлення пошкодженого устаткування або його заміну.

- *непрямі фінансові витрати*, що включають:

- необхідність підвищення кваліфікації і майстерності персоналу;
- втрачений час і простої устаткування;
- втрати продукції;
- зниження (або втрата) довіри споживача і інших зацікавлених сторін;
- негативний морально-психологічний клімат.

Застосування стандарту OHSAS 18001:2006 дає організацій:

- прямі прибутки;
- лояльність клієнтів або покращуване сприйняття компанії;
- поліпшення умов роботи персоналу і морального клімату;
- підвищення задоволеності ділового партнера і суспільства;
- надійність бізнесу;
- підвищення продуктивності праці [10].

Згідно Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" страховими виплатами є грошові суми, які згідно із статтею 21 цього Закону Фонд соціального страхування від нещасних випадків виплачує застрахованому чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку [2].

Відповідно до частини четвертої статті 31 Закону України "Про охорону праці" від 14.10.92 р. N 2694-ХІІ підприємство сплачує штраф за кожний нещасний випадок та випадок професійного захворювання, які сталися на виробництві з його вини [1].

Економічне значення охорони праці визначається ефективністю заходів, що поліпшують умови праці та підвищують її безпеку, і оцінюється за результатами, які отримують при зміні соціальних показників [8].

Щоб зменшити ризик виникнення нещасних випадків та професійних захворювань на досліджуваному підприємстві, буде впроваджено елементи системи безпеки та гігієни праці.

В 2008 році в ДП «ЮМаК» ЗАТ «Корпорація «Інтерагросистема» було виплачено лікарняних виплат на суму 12834,25 тис. грн.. Після впровадження елементів системи безпеки та гігієни праці на даному підприємстві очікується отримати економію від зниження загальної суми видатків на лікарняні, які мають зменшитись на 20%, тобто на суму 2566,85 тис. грн., внаслідок впровадження запропонованих рекомендацій.

Для впровадження запропонованих заходів підприємству необхідно понести наступні витрати у розмірі:

- витрати на впровадження елементів безпеки та гігієни праці – 712,18 тис. грн.;
- організація проведення семінарів, навчання – 1263,91 тис. грн.;
- додаткові витрати на заробітню плату - 66,78 тис. грн..

Загальна сума витрат становитиме 2042,87 тис. грн..

Для розрахунку економічної ефективності впровадження елементів безпеки та гігієни праці використовують наступну формулу:

$$\text{Економічна ефективність} = \text{Доходи} - \text{Витрати.}$$

$$\text{Економічна ефективність} = 2566,85 - 2042,87 = 523,98 \text{ тис. грн.}$$

Отже, в результаті впровадження елементів безпеки та гігієни праці досліджуване підприємство отримає скоротить свої видатки на лікарняні на 20% і отримає економію грошей на суму в розмірі 523,98 тис. грн.

Слід особливо підкреслити, що без зацікавленості вищого керівництва організації і без його прямої участі в розробці, впровадженні і оцінці функціонування системи менеджменту ефективність системи менеджменту буде дуже низькою. Крім того, необхідно добитися лояльного відношення до

системи, що розробляється, з боку середньої ланки. Слід забезпечити залученість у відповідні роботи персоналу організації, розуміння співробітниками того, що заходи, що робляться, ведуть до зниження ризик аварій, нещасних випадків, травм і т.п.

Добре розроблена система менеджменту в області професійного здоров'я і безпеки є складовою частиною системи менеджменту, що діє в організації, зважає на специфіку організації і традиції, що діють в ній, спирається на зацікавленість персоналу [16].

ВИСНОВКИ

Для профілактики травматизму, вдосконалення і поліпшення організації охорони праці на ТОВ «Пирятинський делікатес» необхідне впровадження системного підходу, який включає управління ризиками в виробничих системах управління на основі кращих світових практик, стандартів і рекомендацій.

Відповідно до OHSAS 18001 організація було розроблено та запропоновано до застосування процедури щодо визначання існуючих небезпек, оцінення ризиків та впровадження потрібних заходів управління, які охоплюють стандартні та специфічні види діяльності; діяльність усього персоналу, який має доступ до робочого місця (включаючи відвідувачів); обладнання на робочому місці, яке використовують для роботи як цієї організації, так і інших.

Для покращення ситуації на досліджуваному підприємстві з питань безпеки та гігієни праці можна впровадити наступні елементи: проведення вимірювань та моніторингу; проведення внутрішнього і зовнішнього аудиту; контроль за фізико-хімічними показниками у виробничому приміщенні; посилити контроль стосовно сторонніх осіб (відвідувачі, аудиторі, та ін.).

Список використаної літератури

1. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.92 р. N 2694-ХІІ.
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.99 р. N 1105-ХІV.
3. Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок накладання штрафів на підприємства, установи і організації за порушення нормативних актів про охорону праці» від 17.09.93 р. N 754.
4. ДСТУ-П OHSAS 18001:20010«Системи управління безпекою та гігієною праці. Вимоги».
5. Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень ДСН 3.3.6.042-99.
6. Керб Л.П. Основи охорони праці. - К.: КНЕУ, 2006. - 216 с.
7. Купчик М.П., Гадзюк М.П., Степанець І.Ф., Вендичанський В.Н., Литвиненко а.М., Іваненко О.В. Основи охорони праці.- К.: Основа, 2000.- 416 с.
8. Зеркалов Д.В. Основи охорони праці: Навч.посіб.-К: Науковий світ, 2000.-278 с.
9. Гогіташвілі Г. Г. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами : навч. посіб / Г. Г. Гогіташвілі, Є.-Т. Карчевські, В. М. Ла-пін. – К. : Знання, 2007. – 367 с.
10. 2. Нетребський О. А. Теоретичні та практичні аспекти оцінювання ризику виникнення небезпек / О. А. Нетребський, А. П. Бочковський // Хранение и переработка зерна. – Днепропетровск : АПК - Информ, 2013. – № 6 (171). – С. 67-73.
11. 3. Лесенко Г. Г. До питання оцінки ефективності функціонування системи управління охороною праці на підприємстві / Г. Г. Лесенко, О. В. Ци-бульська, С. В. Непогодьєв // Проблеми охорони праці в Україні. – К. : ННДПБОП, 2011. – Вип. 20.– С. 129-139.

12. 4. Автоматизований контроль систем безпеки праці та життєзабезпечення / [Ю. І. Шульга, С. В. Су-кач, М. А. Кобилянський та ін.] // Проблеми охорони праці в Україні. – К. : ДУ “ННДПБОП”, 2012. – Вип. 22. – С . 16-26.
13. Основи охорони праці. Ткачук К., 2006. - 480 с.
14. Шаповал М.І. Менеджмент якості: Підручник.- К.: Т-во «Знання», ККО, 2003. – 475с.
15. <http://www.ukrstat.gov.ua>, 21.03.2009.
16. www.bishelp.ru Толстоухова Наталія Відповідальність підприємства за отримання його працівником професійного захворювання,19.02.2009.
17. <http://bos.dn.ua> Анжелика Никитина Сертифікат OHSAS 18000 И безопасность персонала,15.03.2009.
18. www.citech.com.ua Понятие OHSAS 18001 и OHSAS 18002, 25.03.2009.
19. www.golos.com.ua Михаил Скорык Системе управления охраной труда — международный стандарт, 03.03.2009.
20. www.tcdi.ru Система управления профессиональной безопасностью и здоровьем на основе OHSAS 18001, 27.03.2009.
21. www.standart-iso.ru Н.Н. Карнаух Корпоративная система управления охраной труда и промышленной безопасностью, 21.03.2009.
22. <http://vuzlib.net> Лисенко А.І. Методология створення ынтегрованих систем менеджменту, 03.03.2009.
23. www.zakon.nau.ua Поняття охорони праці. Нормативно-правові акти з охорони праці, 27.03.2009.
24. www.refine.org.ua Поняття охорони праці. Нормативно-правові акти з охорони праці, 15.03.2009.
25. www.mozdocs.kiev.ua Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень ДСН 3.3.6.042-99, 18.02.2009.